

ASYA'DA ÇARKLAR NASIL DÖNÜYOR

DÜNYANIN EN DİNAMİK BÖLGESİNDEKİ BAŞARI VE BAŞARISIZLIKLAR

JOE STUDWELL

BAŞLARKEN...

Bu kitapta, hızlı ekonomik değişimlerin nasıl gerçekleştiğini ya da gerçekleşemediklerini tartışacağız. Bu kapsamda, hükümetlerin, ekonomilerini hızla kaldırmak için uyguladıkları üç kritik müdahale yönteminden bahsedeceğim. Bunların, yoksulluktan refaha geçişte, Doğu Asya ülkelerinden Japonya, G. Kore, Tayvan ve şimdi de Çin'de ne denli etkili oldukları, öte yandan, hedefleri aynı olan ama aynı politikaları etkinlikle uygulayamayan diğer Asya ülkelerinde, kısa süren bazı başarılar ele edilse de kalkınmanın neden sürdürülemediği konusu üzerinde duracağım.

Bu müdahale yöntemlerinden ilki ve belki en fazla göz ardı edileni, tarım sektörüne yönelik olanıdır. Yoksul ülkelerde büyük halk kitlelerine iş olanağı sağlayan tarım sektöründen azami verimi almak için devlet tarafından alınan tedbirlerden oluşur. Başarılı Doğu Asya ülkeleri, tarım sektörlerinin içinde bulunan ve bahçecilikten biraz daha kapsamlı bir uygulama olan, emek yoğun, Aile Tipi Tarım İşletmeciliği alanını yeniden yapılandırmış, böylece tam istihdama ulaşarak büyük verim artışları sağlamıştır. Hane halkı için gereken ürünün fazlası piyasaya verilince, üreticinin geliri yükselmiş bu da mal ve hizmet talebini tetikleyerek bu sektörleri hareketlendirmiştir.

İkinci müdahale yöntemi, yatırımcı ve girişimcileri, sağlanan desteklerle imalat sektörüne yönlendirmek biçiminde olmuştur. Böylelikle, kırsal bölgelerden şehirlere göçen beceri seviyesi düşük emekçiler, fabrikalarda, kullanımı fazla beceri gerektirmeyen makineler sayesinde iş gücü sahibi olabilmişlerdi. Bu süreçte, Doğu Asya ülkelerinden başarılı olanların hükümetleri, ihracat performansını esas alan şartlı teşviklerle imalatçıları teknolojilerini ilerletmeye yönlendirmişti. Bu teşvikler ve benim "İhracat Disiplini" diye adlandırdığım uygulamalar, sanayileşmeyi daha önce hiç görülmemiş boyutlara taşıdı.

Üçüncü müdahale finansman alanında yapıldı. Sermaye, küçük çaplı tarıma ve imalat sektörüne yönlendirildi. Devlet, teknoloji öğreniminin en hızlı gerçekleşebileceği imalat dallarına öncelik verdi. Kısa vadeli çıkarları gözetken yerli ve yabancı sermaye hareketlerine izin verilmedi, iç piyasalarda bireysel tüketimi hızlandıracak uygulamalardan kaçınıldı. Hedef, kısa vadeli geçici kazanımlara değil uzun vadeli, kalıcı ve kârlılığı yüksek kazanımlara zemin hazırlamaktı.

Bu başlıkları biraz açalım. 1997 yılının başlarında, Asya finansal krizi iyiden iyiye kendini göstermeye başladığında, o zamana kadar geçen son 25 yıldan beri her yıl en az % 7'lik büyüme gerçekleştiren yedi Asya ülkesi (Japonya, Kore, Tayvan, Çin, Malezya, Endonezya ve Tayland)

sorunlarla yüzleşmeye başladı. Krize girildiğinde Japon ekonomisi yeterince olgunlaşmıştı ama Kore, Tayvan ve Çin henüz o seviyeyi kovalama aşamasındaydılar. Bunlar krizden nispeten az etkilendiler ve hızla durumlarını düzelterek büyüme ve teknolojik atılım sürecine yeniden girebildiler. Buna karşın Malezya, Endonezya ve Tayland tamamen raydan çıkarak düşük büyüme, yüksek enflasyon/devalüasyon sarmalına girdi. Bugünlerde Endonezya 3 bin \$, Tayland 5 bin \$'lık kişi başı milli gelirleriyle yoksulluk sınırlarında dolaşırken, Kore ve Tayvan 20 bin \$'ların keyfini sürüyor. Oysa, 2. Dünya Savaşı sonrasında sayılan ülkelerin hepsi birbirlerine benzer şekilde yoksuldular.

Asya krizi, kararlı devlet müdahalelerinin kalkınmada oynadığı rolü ortaya koyuyor. 2. harpten sonra tarım sektörünü yeniden yapılandıran, modernleşme çabalarını imalat sektörüne odaklayan ve bunları yaparken finansal sistemlerini bu alanların hizmetine adanayan Japonya, Kore, Tayvan ve Çin başarılı oldu. Bunları yapamayan, üstelik zengin ülkelerden aldıkları kötü tavsiyelerle mali sistemlerini zamanından önce serbestleştiren Güney Doğu Asya ülkeleri büyümelerini sürdürmedi.

Başarı ve başarısızlığı belirleyen, tarımsal, sınai ve finansal stratejiler, Asya Mucize'sinin tartışıldığı 1980 ve '90'lı yılların on yıllarca öncesinden belirlenmiş ve uygulamaya konulmuştu bile. Bu stratejilerin başlangıç noktası, 1940'lı yılların sonları ile '50'li yılların başlarında Japonya, Kore, Tayvan ve Çin'de gerçekleştirilen ve tarımsal arazi paylaşımını radikal biçimde değiştiren uygulamalardır. 2. harp sonrasında bölgenin ana sorunu tarımsal arazi meselesiydi. Toprak reformu vaadi, Çin, K. Kore ve Vietnam'da komünist rejimleri zafere götüren temel unsurdur. Bu ülkelerdeki sosyalist rejimler, ideolojik nedenlerle Aile Tipi Tarım İşletmelerini toplulaştırmaya (collectivisation) başlayınca verim duraksadı ya da düştü. Oysa Japonya, G. Kore ve Tayvan'da, toprağın Aile Tipi İşletmeciliğe dayanan prensipler çerçevesinde yeniden paylaşımına tabi tutulmasına yönelik politikalar, çatışmalara yol açmayacak şekilde, adaletle ve ısrarla uygulandı. Bu uygulamalar, önce kırsal kesimin refahını yükseltti, ardından ekonomi bir bütün olarak olumlu yönde gelişti. Güney Doğu Asya ülkelerinin liderleri ise bütünsel kalkınmada toprağın önemini kavrayamadılar, bu da diğer stratejik hataların yapılmasına yol açtı.

2. harbin üzerinden 60'ı aşkın yıl geçmesine rağmen, Filipinler, Endonezya ve Tayland'da toprak konusu hâlâ temel siyasi konuların başında gelmektedir. Malezya'da bu problem daha az hissedilir çünkü ülkedeki doğal kaynaklarının zenginliği, tarımsal performansın düşüklüğünden kaynaklanan olumsuzlukları bir miktar telafi eder.

Ülkeden ülkeye farklılıkların "İmalat Sektörü" ayağına gelince; ilerleyen sayfalarda, Japonya, Kore, Tayvan ve Çin'in, kalkınma hedeflerini desteklemek amacıyla, imalatçılarına dönük koruma ve teşvik politikalarını, rekabet ve ihracat disiplini kavramlarıyla mükemmel bir uyum içinde nasıl bağdaştırabildikleri üzerinde duracağız. Güney Doğu Asya ülkeleri, bu alanda da kuzeydeki kuzenlerinden olumsuz anlamda ayrıştılar. Buralarda, gümrük duvarlarıyla korunan, iç piyasalara dönük kârlı imalat dalları semirdi, ihracat disiplininin olmadığı ortamda, uluslararası rekabete açık, gelişmiş teknoloji ürünlerine dönük imalat ise güdük kaldı. Öyle ki, kendilerine ait

gerçek anlamda bir dünya markası yaratamayıp, dünya markalarına, kâr marjı düşük parçalar imal ederek ya da montaj yaparak onların taşeronluğu ile yetinmek zorunda kaldılar.

Sıra işin finansman ayağına geldi. Başarılı Doğu Asya ülkeleri, finansal yapılanmalarını, yüksek verimli ama küçük çaplı tarımı teşvik eden ve sanayi üretimi konusundaki becerilerini geliştirmeye dönük yatırımları öne çıkaran bir anlayışla gerçekleştirdiler. Japonya, Kore, Tayvan ve Çin, belli bir gelişmişlik düzeyini yakalayınca dek mali piyasalarını yakından denetledi ve uluslararası sermaye akımlarını kontrol altında tuttu. Mevduat faizlerini düşük tutarak, ucuza mal edilmiş fonlarla ihracat öncelikli imalat sektörünü desteklediler. Bu tabii ki, mevduata daha yüksek faiz veren banka dışı mali aracılık kurumlarının (buna “Kaldırım Bankacılığı” diyorlar) ortaya çıkmasına neden oldu ama bunların varlıkları mali piyasaları etkileyecek boyutlara ulaşamadı.

Güney Doğu Asya ülkeleri ise, zengin ülkelerin tavsiyelerine uyarak, finans piyasalarını zamanından çok erken biçimde liberalleştirdi. Sonucunda, zengin aileler tarafından kontrol edilen bankalar ortaya çıktı. Bu tür bankalar, ihracata dayalı imalatı desteklemek şöyle dursun, yandaşlara verilen şaibeli kredilerle ulusal kalkınma hedefleriyle hiç bağdaşık olmayan işler yaptılar.

Dikkat ettiyseniz, bazı Asya ülkelerinden hiç bahsetmiyorum. Nedeni şu: Bu kitabın konusu, kalkınma stratejileri sayesinde başarıyı ama az, ama çok bir yerinden yakalayabilmiş ülkelerdir. BM kalkınma endeksinin dibinde yer alan K. Kore, Laos, Kamboçya, Myanmar ve Papua Yeni Gine gibi ülkeleri ise, başarının “b”sine bile yaklaşamadıkları için tartışma dışı bıraktım. Bunların başarısızlık nedenleri farklıdır ama ortak bir yönleri bulunur. Hepsi içe dönük, kapalı ekonomilere sahiptir ve dünya ile iletişim içinde kalarak ticaret yapmadan kalkınma yolunda ilerleme kaydetmenin mümkün olmadığını anlamamakta ısrar ederler. Hong Kong ve Singapur ile mini petrol ülkesi Brunei ve Asya’nın kumar merkezi Makau’yu da tartışma dışı bırakıyorum çünkü benim kitabımın konusu “doğru dürüst” ülkeler. Hong Kong ve Singapur gibi offshore merkezleri normal birer ülke değildir. Tarım sektörü olmayan, minik bir alanda yoğun bir nüfus ile yaşayan, sadece ticari ve finansal hizmetler sunarak ağır yapısal yükler taşımayan, bu özellikleriyle de bir başlarına yaşama imkânları bulunmayan, hayatta kalabilmek için başkalarına tutunmak zorunda olan bir nevi asalak yapılanmalardır. Başta Dünya Bankası olmak üzere bazı uluslararası kuruluşların bu tip ülkeleri, söz gelimi, Çin gibi ülkelerle mukayese ederek oluşturdukları lâf kalabalığına katkıda bulunmayacağım.

Bu istisnalar bizi dokuz doğru dürüst Asya ülkesi ile baş başa bırakıyor; Kuzey Doğu Asya (KDA) Grubu: Japonya ve onun eski kolonileri olan G. Kore ve Tayvan¹, Güney Doğu Asya (GDA) Grubu: Tayland, Malezya, Endonezya, Filipinler, Çin ve Vietnam.

¹ Tayvan her ne kadar Tokyo’dan güneye doğru 3,5 saatlik bir uçuş mesafesinde yer alan astropikal bir ülke ise de benzer özellikler taşıması nedeniyle bu ülkeye KDA grubunda yer verildi.

Tarım sanayi ve finansman politikaları dışında, ülkelerin kalkınmasında en önemli rolü, ilgili ülkelerin demografik özellikleri ve eğitim politikaları oynar. Bunlara da değineceğim ama belirtmeliyim ki bir ülkedeki eğitim süresiyle o ülkenin GSMH'sının büyümesi arasında sanıldığı kadar büyük bir pozitif korelasyon bulunmuyor. Örneğin, G. Kore ve Tayvan'daki eğitim seviyeleri, gerçekleştirdikleri ekonomik kalkınmaya rağmen ortalamaların altındadır. Tayvan'da 1960'lara gelindiğinde bile okuma yazma bilmeyenlerin toplam nüfusa oranı % 45 idi. 1950'lerde G. Kore'deki okuryazarlık oranı ise bugünün Etiyopya'sını ancak tutturuyordu. Daha ötelere baktığımızda, Küba'da 15 yaş üstü çocukların eğitim seviyesi bakımından dünya ikincisi olduğunu görüyoruz. Buna karşın kişi başı milli gelir sıralamasında 95. basamaktalar. Eski Sovyetler Birliği de benzer bir manzara arz eder. Bu gerçeklere baktığımızda, belki eğitimi kalkınmanın lokomotifi olarak görme algımızı değiştirip, gelişen ekonomilerde ailelerin çocuk eğitimine daha fazla önem vermeye başladıkları kanaatine varacağız. Bu da doğal olarak ekonomiyi daha ilerilere taşıyor. Yani, eğitim ekonomiyi değil, ekonomi eğitimi sürüklüyor. Bazı uzmanlar, bu durumu eğitim modellerinin kalkınma hedeflerine uyumlu olup olmamasıyla ilişkilendiriyor. Şurası bir gerçek ki, şirketlerini, teknolojik eğitimin vasıtası olmaya zorlamayan uluslar, formal eğitimin tüm getirilerini boşa harcamış oluyorlar.

Bu kitapta, ekonomik kalkınmayı etkilemelerine rağmen arka plânda bırakılmış üç unsur daha var. Birincisi çoğulculuk ve demokrasi. “Demokrasi varsa, ekonomik kalkınma var, yoksa yok!” görüşünü hararetle savunan bir kesim mevcut. Ne var ki, Doğu Asya'da bu yargıyı kesin olarak kanıtlayan bir örnek görülüyor. Ulusal düzeyde Japonya, 19. Yüzyıldan itibaren yavaş ama düzenli bir demokratikleşme süreci yaşadı. Ancak, 1920'lerin küresel krizi ve “beyaz” güçlerin ırkçı baskıları, siyasi sistemi önce kaosa, sonra askeri dikta rejimine sürükledi. G. Kore ve Tayvanlı generallerin otoriter rejimleri belli bir başarı sağladı. Endonezya'da Sukarno'nun “güdümlü demokrasisi” ülkeyi kargaşaya götürdü. Askeri darbeyeyle yönetimi üstlenen Suharto ise otoriter yönetimle başlangıçta istikrarı sağlasa da sonradan ailesiyle birlikte ülkeyi yağmaladı. Filipinler'de, Marcos, demokratik seçimlerle başa geldi ama 1972'de hayati reformları gerçekleştirmek amacıyla sıkıyönetim ilânına ihtiyaç duydu. Sonrasında, o da ülkesini bir başka biçimde soydu. Kısacası, otokratik ya da demokratik yönetim biçimlerinden hangisinin Doğu Asya'daki ekonomik kalkınmanın belirleyici unsuru olduğuna kesin bir karar vermek mümkün değil.

Yukarıda sözünü ettiğim üç unsurdan bir diğeri “hukukun üstünlüğü” prensibidir. Bu da demokrasi gibi kalkınmanın bir ön şartı olarak değil ama onun bir tamamlayıcısı olarak algılanmalıdır. Akademisyenlerin, Batılı devletlerin, özellikle de ABD ve İngiltere'nin büyük baskıları, Çin'i, söz konusu prensibin ekonomik kalkınmanın ön şartı olduğuna ikna etmesi bir türlü mümkün olamadı ama Çin buna rağmen patlama yaptı.

Üçüncü unsur ise iklim ve coğrafi yapı konusu. Bunların ülkelerin ekonomik kalkınmasında en belirleyici unsurlar olduğuna dair yaygın bir inanış var. Çok soğuk veya çok sıcak, çok dağlık veya çok düzlük olmaları nedeniyle ekonomik kalkınmayı asla beceremeyecekleri savunulan, ya

da kalkınmaları bu unsurlarla izah edildiği halde aksini gerçekleştiren o kadar çok ülke var ki, o yüzden bu tartışmaları da arka plâna bırakmayı tercih ettim.

Anlattığım nedenlerle, bu kitapta ekonomik kalkınma konusundaki belirleyicilik anlamında sadece üç temel alandaki (Tarım, İmalat, Finans) siyasi tercihler üzerine odaklandım. Tarih bize, bir ülkenin kalkınma yolundaki kaderinin, bu tercihleri yapacak olan hükümetlerin elinde olduğunu söylüyor.

Şimdi ayrıntılara girelim...

1. BÖLÜM

TOPRAK: Bahçeciliğin Zaferi...

Arazi politikaları, kalkınma konusunda neden bu denli önemli? Bunun basit cevabı, kalkınma hamlesinin erken evrelerinde bulunan ülkelerde genellikle, halkların üçte birinin geçimlerini topraktan, tarımdan sağlıyor olmalarıdır. Kaynakların çoğu tarım sektöründe yoğunlaşmıştır. O halde, eğer yoksul halkın hızla refaha kavuşması isteniyorsa fırsat buradadır. Bu bakış açısıyla verimliliği artırma çabalarına girişilir. Ama bu çabalar tümüyle serbest piyasa koşullarına terk edilecek olursa tarımsal verim önce duraksar, sonra düşmeye başlar. Bunun nedeni, arazi mevcudunun artan nüfusa yetişememesidir. Böylece arazi sahiplerine, kiralari artırma fırsatı doğar. Elleri geçen fazla parayı da yüksek faizle işletme yolunu seçerler. Kira süresi konusunda kendini güvende hissetmeyen, dahası yüksek kira bedeli ve faiz kısılcacında bulunan kiracı, işlediği araziye yatırım yapmaktan kaçınır; örneğin sulama sistemlerini geliştiremez, gübre alamaz, traktör sahibi olamaz ve neticede verim düşer. 2. harp sürecinde, bu senaryo değişen seviyelerde olsa da Japonya'dan Çin'e, Endonezya'ya kadar bütün Doğu Asya için geçerliydi.

Bu ülkelerin bazıları, harpten sonra arazi sahipliği konusunda radikal değişiklikleri içeren toprak reformu yaparak tarım piyasalarını yeniden yapılandırdılar. Çin bu işi komünizm rejimi altında yaptı. Japonya, Kore ve Tayvan ise antikomünist rejimler altında. Ama hepsinin hedefi aynıydı. Aile Tipi Tarım İşletmeciliği, yapılan değişikliklerden fazlasıyla yaralandı ve verimlilikleri müthiş arttı. Ne var ki, verimlilikte büyüklüğün esas olduğunu savunarak arazi toplulaştırmasına giden Çin, K. Kore, ve Vietnam gibi Marksist rejimler için sonuç fiyasko oldu. Bunun nedeni tarımın aşırı derecede emek yoğun bir iş olmasıdır. Büyük arazilerde, katma değeri yüksek, özel ihtimam gerektiren ürünler yetiştirilememiş ama bunu, kendi emeklerini işe katarak, canla başla çalışan aile tipi işletmeleri başarmıştır. Ancak bu başarının da kendiliğinden gelmediği açıktır. Bu tip işletmelerin verim patlaması yaşamasında, devletin, ucuz gübre, düşük faizli kredi, sulama, mekanizasyon, eğitim, depolama, dağıtım, pazarlama ve sair alanlarda verdiği eşitlikçi ve akıllı desteklerin büyük rolü vardır.

Toprak reformunu başaran ülkelerin, kırsal kesimdeki ailelere toprak vermesi ve faaliyetlerinin desteklenmesi, bir yandan hane halkı gelirini artırırken rekabet ortamının gelişmesine de yaradı. Artan gelir tasarruflar yoluyla banka sistemine girdi. Buradan da imalat sektörünü fonlayan

kredilere dönüştü. Yükselen refah seviyesi bireysel tüketimi tetiklemek suretiyle de imalat sektörüne ivme kazandırdı. Tüm bunlar toprak reformu hamlesi ile elden kazanımlardır.

Sosyal güvenlik sistemlerinin zayıf olduğu yoksul ülkelerde Aile Tipi Tarım İşletmeciliğinin bir başka olumlu işlevi de, sosyal sigorta görevi görmesidir. Ekonominin kötü gittiği dönemlerde işten çıkarılan işçilerin köylerine dönerek aile işletmelerine katkı koymasına göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir olumluluktur. 1970'lerdeki petrol krizi sırasında Tayvan'da 200 bin fabrika işçisi köyündeki aile işletmesine dönerek sosyal sistemi büyük bir yükten kurtarmıştı. Zenginleşme niyetindeki yoksul ülkeler, kalkınma hamlelerinin başlangıç evrelerinde, Japonya, Kore ve Tayvan'ın yukarıdaki uygulamalarını örnek alırlarsa fayda görürler.

Toprak reformu bağlamında Çin'in karmaşık bir tarihi vardır. 1920'lerde Çin halkının % 85'i kırsalda yaşıyordu ve ortalama hayat beklentileri 20-25 yıldır. Tarımla geçinen halkın üçte biri, 1 hektardan daha küçük arazilere sahipken, nüfusun onda birini oluşturan kesim, tarımsal arazilerin onda yedisine sahipti. Çin hakkında 1940'larda araştırmalar yapan Amerikalı Marksist yazar W. Hinton, ülkede yaşanan açlık, toprak sahiplerinin uyguladığı şiddet, tefecilik, kölelik, mafya tipi örgütlenmeler ve benzeri olumsuzluklardan bahsederken istismarcılığın boyutları hakkında ilginç bir örnek verir. "Tarımın ana girdilerinden biri olan gübre o kadar değerlidir ki, köle gibi çalıştırılan çocuk ve yaşlılar geniş arazilerde hayvan gübresi toplamaya gönderilir, kendi ihtiyaçlarını da çalıştıkları arazinin dışında gidermelerine izin verilmezdi çünkü toprağın o kazurata da gereksinimi vardır. Hatta işçiler özellikle evleri uzakta olanların arasından seçilirdi ki işlerini görmeye evlerine gidemesinler".

Çin toprak reformu, Çin Komünist Partisinin (ÇKP) hâkim olduğu bölgelerde 1920'lerde başladı. Sonrasında, Çin-Japonya savaşı, 2. Dünya Savaşı ve Çin iç savaşı yaşandı. Bu kargaşa esnasında ortada pek bir toprak ağası kalmamıştı ama ÇKP yine de istismarcı feodal düzeni yıkmaya gerekçesiyle 1947 yılında Toprak Reformu Yasası çıkardı. Reform sürecinde köylülerle efendiler arasında yaşanan şiddet olayları milyonların hayatına mal oldu. Ulusalçılarla komünistler arasındaki iç savaş sırasında ÇKP köylü gençlere toprak vaat etti, bu sayede çok sayıda genci saflarına çekti. Bunun da iç savaşın komünistler tarafından kazanılmasında ciddi rolü oldu. 2. harbin kazananları arasında bulunan ABD, Çin'deki reform stratejilerinin saptanmasında ve uygulanmasında oldukça etkiliydi. Amacı da, daha adaletli bir ortam oluşturmak suretiyle yükselen komünizm dalgalarının önüne bir set çekmekti. Ama müdahaleleri sırasında çizdiği zig zaglar yüzünden çok da başarılı olduğu söylenemez. 1956 yılında Çin'de iş başında olan Mao yönetimi, Rus ve K. Kore örneklerinden ilham alarak yüzlerce ailenin topraklarını, makinelerini ve emeklerini ortak havuzlarda toplamak suretiyle tarım kollektifleri oluşturma çabasına girişti. Amaç bu ortak gücü, sanayi hamlesi ile birleştirerek ülkeye çağ atlatmaktı... Ama olmadı. Toplulaştırma, tarımsal üretimi artırmak şöyle dursun, büyük ölçüde gerilettiler. 1959-1961 yılları arasında yaşanan açlık 30-40 milyon insanın hayatını aldı. Çin, Aile Tipi Tarımsal İşletmeciliği modelinin nimetlerini yeniden keşfetmek için, bir toprak ağasının devrimci oğlu olan Deng Şaoping'in 1978 yılında iktidara gelmesini bekleyecek, bundan sonra işler rayına oturacak ama kalkınma yolunda 20 yıl heba edilmiş olacaktı.

Japon Toprak reformu, ülkenin 2. harpten yenik çıkması üzerine ABD'nin dayatması ile başlar. Proje, Rus ihtilalinden kaçarak 1921 yılında ABD'ye iltica eden Ukrayna asıllı Wolf Ladejinsky'nin eseridir. Japon hükümeti 1946 yılında reformları metazori olarak yasalaştırdı ve yürürlüğe soktu. Japonya'nın dikkat çekici kalkınma süreci bu reformlarla başlar.

Yeni düzenlemeler, ülke genelinde tarımsal arazileri 3 hektarı geçmeyecek şekilde sınırlıyordu. Amaç, yerel kiracılarla, kendi toprağını işleyen çiftçilerin sayısını, büyük arazi sahipleri sayısının üzerine çıkarmaktı. Devlet, toprağına el koyduğu büyük arazi sahiplerine, karşılık olarak 30 yıl vadeli, yıllık % 3,5 faizli bono veriyordu. Enflasyonun çok daha yüksek olması nedeniyle, toprak sahibinin eline geçen para anlamsızlaşıyor, pratikte arazi bedelsiz el değiştirmiş oluyordu. Toprak reformu sonucunda 2 milyon aile bu işten zarar gördü, 4 milyon aile kazançlı çıktı. Yeniden paylaşım sürecinde, kiracı ve toprak sahipleri arasında topu topu 110 şiddet olayı yaşandı ve hiç can kaybı olmadı. Değişimin görece barışçıl ve düzgün bir şekilde gerçekleşmesinde, uygulamanın dış güçlerce (ABD ve müttefikleri) dayatılmış ve denetlenmiş olması etkiliydi. Bu sayede yeni hak sahipleri, eski hak sahiplerine "Bu benim seçimim değildi, öyle emredildi, elden ne gelir ki" tavrına bürünebildiler. Reform, yeni toprak dağılımı tablosunu değiştirecek satışlar yapılmasını engelleyici kısıtlamaları da beraberinde getirdi. Düzenlemelerin ardından kırsal alt yapıyı geliştiren yatırımlar yapıldı, çiftçiler çeşitli sübvansiyonlarla desteklendi. Bunların sonucunda tarımsal üretim 1955-1970 yılları arasında düzenli olarak % 3'lük bir büyüme sergiledi, kırsalda tam istihdam sağlandı ve Japonya gıda açısından kendine yeterli bir ülke haline geldi. Gelir adaleti sağlandı, artan refah imalat sektörüne hareket getirdi.

Benzeri reformların uygulandığı G. Kore ve Tayvan'daki sonuçlar, radikal toprak reformunun iyi uygulamalarla kalkınmaya katkı konusunda ne denli önemli olabileceğine ilişkin birer laboratuvar çalışması niteliğindedir. Reform uygulaması başlatıldığında Japonya, G. Kore ve Tayvan'dan çok daha ileri bir kalkınmışlık düzeyindeydi. 1945 bölünmesi öncesinde, toprağıın en adaletsiz biçimde dağılmış olduğu ülke Kore idi; tarımsal arazilerin % 55'i, tarımsal işletmelerin % 4'ünün elindeydi, 250 bin aile kendilerine ait olmayan toprağı işliyordu. Ülkede Japon sömürgeciliğinin sona erdiği 1945 yılında Kore topraklarının beşte birinin sahipleri Japonlardı ve Koreli çiftçilerin büyük çoğunluğu kiracı konumundaydı. O dönemde, ABD yönetiminin ana amacı, Rusları, 38. Paralelin kuzeyinde tutup komünizmin güneye doğru yayılmasını önlemektir ve bu yüzden arazi temelli eşitsizlikleri gidererek huzurlu bir ortam yaratmak konusunda ısrarlıydılar. G. Kore 1948 yılında bağımsızlığına kavuştu ve parlamentonun ilk işi toprak reformunu uygulamaya sokmak oldu. Ancak Haziran 1950'de savaş patlak verdi. Güneyi işgal eden Kuzeyli güçler derhal çiftçi komisyonları kurarak yarım milyon hektar Güney arazisini sahiplerinin ellerinden alıp, 1 milyon aileye bedelsiz olarak dağıttılar. ABD ve BM birlikleri 1950 sonlarında Kuzey işgalini püskürttü. Geri alınan topraklarda Kuzey'in uygulamaya koyduğu düzenlemeler geçersiz sayıldı. Güney, ABD'nin baskısıyla kendi reformlarını başlattı. Yeni düzen 1952 sonlarına doğru tamamen devreye girmişti.

G. Kore'de uygulanan ve daha sonra Tayvan'da uygulanacak olan reformlar esas itibariyle Japon modelinin birer kopyasıydı ama uygulama farklılıkları beraberinde farklı sonuçları getirdi.

Örneğin, G. Kore 1950'lerin sonlarında açlığın eşiğine gelmiş, neredeyse tamamen Amerikan gıda yardımlarına bağımlı bir duruma girmişti. 1961 askeri darbesiyle iş başına gelen General Hee, pirinç üretiminde destekleme alımları başlattı, kırsal alt yapıyı güçlendirdi ve gübre fabrikalarının kurulmasına önderlik ederek üretimi artırmayı başardı. Verimlilik hiçbir zaman Japonya seviyesine ulaşamadı ama ülke açlıktan kurtulmuş, gelişmemiş sanayi ortamındaki işsiz yığınları kendilerine tarım sektöründe iş bulabilmişlerdi. Böylece, imalat sektörünü destekleyecek bir refah seviyesine giden yolun önü açılmış oldu.

Tayvan'da, Ladejsky'nin izlerini taşıyan toprak reformu, 1953 yılında yürürlüğe girdi. 1945'de tarıma açık arazi toplamının % 30'unu kendi toprağını işleyenler değerlendiriyordu. Bu oran 1960'a geldiğinde % 64'e çıktı. Bölgenin nüfusu en hızlı artan ülkesi olan Tayvan'ın hem istihdam sağlamaya hem gıda ithalatı nedeniyle büyüyen cari açığını kapatmaya ihtiyacı vardı. Toprak reformu sayesinde bu başarıldı. İstihdam artışı sağlaması anlamında yeni moda bir sebze olan "kuşkonmaz" ilginç bir örnektir. Bu bitkinin yetiştirilmesi pirince göre hektar başına 2900 misli el emeği gerektiriyordu. Tayvan, kuşkonmaz, mantar, tropik meyveler gibi yüksek değerli tarım ürünlerine yönelerek hem istihdam alanı açtı, hem de bunları fabrikalarda işleyerek katma değerlerini artırdı. Gıda işleme sektörü Tayvan'ın tekstilden önceki ilk mamul madde ihracat atılımıydı. Bu ülke, Aile Tipi İşletmelerde yapılan emek yoğun tarımın, bütüncül kalkınmaya yapabileceği büyük katkıyı kanıtlayan bir örnektir.

Filipinler'de, yüzyıllardan beri süregelen yoksulluk kaynaklı tarımsal huzursuzluklar 1930'larda komünistlerin desteklediği HUK isyancıları vasıtasıyla silahlı direnişe dönüştü. Asya'nın hiçbir ülkesinde Filipinler'de yapıldığı kadar çok toprak reformu projesi yapılmamış, buna karşın yine hiçbir yerde, toprak sahibi elit kesim bu reformları dinamitleyecek yöntemler geliştirmemiştir. Filipinler, İspanyol sömürgesi olmaktan çıkıp Amerikan kolonisi haline gelmiş (1898), Japon işgali yaşamış, ardından tekrar ABD hâkimiyetine girmiş, nihayet 1946 yılında bağımsızlığına kavuşmuş bir ülkedir. Bağımsızlığın gelmesiyle birlikte Filipin Komünist Partisiyle işbirliği yapan HUK isyancıları, yaşanan yoksulluk ve ezilmişliği istismar ederek yeniden başkaldırmaya başladılar. ABD, ülkede kalan askeri üslerinin varlığıyla yönetimde ağırlık sahibiydi ve toprak reformu yapılmadan tarımsal adaletsizlik kaynaklı huzursuzlukların giderilemeyeceğini düşünüyordu. Bu düşünce doğrultusunda, gereken boyutların çok altında olmakla birlikte bir iç savaşı önlemeye yetecek ölçüde bazı düzeltmeler yapıldı. Ancak, Marcos hükümeti, sıkıyönetim ilan ederek otoriter bir askeri idare kurulmadan esaslı bir toprak reformu yapılamayacağı gerekçesiyle 1972 yılında bu adımı attı. Ne var ki, Marcos yönetimin devrildiği 1986'ya kadar, hedeflenen reformların ancak üçte biri tamamlanabilmişti.

Bir hesaplama göre Filipinler'de 1900 ilâ 1986 yılları arasında çeşitli reform girişimleri, toplam tarımsal alanın sadece ve sadece % 4'ünü teşkil eden 315 bin hektarlık bir bölümünü kapsıyordu. İlerleyen yıllar boyunca değişen yönetimlerde, gerek bizzat yöneticilerin, gerek bürokrat kadroların yapılmak istenen her reformu alttan alta baltalayan hamleleri yüzünden, giderileceği vaat edilen adaletsizlikler giderilemedi, feodal yapı kırılmadı. KDA grubu ülkelerde başarısını kanıtlamış teşvik tedbirlerinin hiçbiri burada uygulanmadı. Ne kadar adil yapıldığı tartışmalı arazi dağıtımı

sırasında toprak sahibi olduklarına sevinen köylüler, teşviklerin yokluğunda zarar etmeye başladıklarında arazilerini eski sahiplerine yok pahasına satmak zorunda kaldılar. En önemli tarım ürünleri olan şeker, pirinç ve mısır üretimleri, dekar başına verim açısından ortalamaların altında, maliyetler açısından ortalamanın çok üzerindeydi. Oysa Filipinler'in toprak yapısı ve coğrafi şartları yüksek katma değerli tarıma çok müsaittir. Tarımsal arazi, toplam arazi varlığının üçte birini oluşturur. Bu oran, Japonya, Kore ve Tayvan'ın bir hayli üzerindedir. Bütün bunlara rağmen bugün ülkenin 11,2 milyon tarım işçisinin 8,5 milyonu toprak sahibi değildir ve büyük çoğunluğu sefalet içinde yaşamaktadır.

1500'lü yıllardan beri çeşitli batılı ülkelerin sömürge idaresi altında yaşayan **Endonezya** dünyanın en kalabalık 4. ülkesidir. 17.508 adadan oluşan 250 milyonluk ülke aynı zamanda dünyanın en kalabalık Müslüman nüfusunu barındırır. Endonezya, 2. Dünya Savaşından sonra bağımsızlığını kazandı (1945). Marksist eğilimli Sukarno, kapsamlı bir toprak reformu vaadi doğrultusunda 1957 yılında çoğunluğu Hollandalılara ait plantasyonları millileştirdi. Ama gerek kendisinin tarımsal konulardaki cehaleti, gerek büyük toprak sahibi elit zümrenin, reformları sulandırma yönündeki manevraları yüzünden yapılan düzenlemeler etkili olamadı. 1963 yılında yapılan bir araştırmaya göre, onca verimli arazi varlığına rağmen hektar başına pirinç üretimi Japonya'nın üçte biri kadardı. Köylüyü toprak sahibi yapmadan bu iş olmuyordu. Suharto'nun 1967'de iş başına gelmesiyle, pirinçte asgari fiyat, alım garantisi ve sair destekleyici önlemler devreye girdi ama denetimsizlik ve yolsuzluklar yüzünden köylü için tasarlanan destekler, yerel düzeyde pazarlama faaliyetleri yapmaktan sorumlu kooperatif yöneticilerinin cebine girdi. Verim düşüklüğü nedeniyle bir türlü artırılamayan tarım ürünleri üretimi, artan nüfusu besleyemez hâle geldi. Gıda maddesi yetersizliği ithalâtı, ithalât da döviz açığını tetikledi. Hükümet, halk hiç değilse kendisine yetebilsin diye büyük kitleleri, nüfusu yoğun bölgelerden, تنها ve uzak adalara doğru zorunlu göçe tabi tuttu. Kitlesele göçün devlet bütçesine getirdiği yük çok ağır oldu, bu yüzden bütüncül kalkınma yatırımları rafa kaldırıldı, ya da hepten iptal edildi.

Sömürgecilik döneminde Endonezya Hollanda için en kârlı kolonyeydi ama **Malezya** İngiltere için daha da kârlıydı. Bu ülkede toprak teorik olarak Malay sultanlarına aitti ama pratikte İngiliz danışmanlar tarafından kiraya veriliyordu. Doğal olarak da, en verimli ve lojistik açıdan en değerli alanlar, plantasyon tarımı için İngilizlere tahsis ediliyordu. Tarımsal desteklerden de (sulama, elektrik ve sair alt yapı) en çok bu plantasyonlar istifade etmekteydi. Malezya yönetimi kalkınmaya giden yolda, yerel üreticilere “verimsiz ve geri kalmış” oldukları gerekçesiyle arka plân rollerini uygun görmüştü. Örneğin, ülkenin gıda ithalatına harcadığı paranın sınırlanabilmesi için sadece pirinç üreticileri devlet desteklerinden yararlanabiliyordu, başka ürüne destek yoktu. Ürün bazında ilginç bir örnek de kauçuk konusunda yaşandı. 1. Dünya Savaşının bitmesiyle azalan talep yüzünden kauçuk fiyatları düşüşe geçti. O yıllarda dünyanın en büyük kauçuk üreticisi olan Malezya sorunlarla karşılaşmaya başladı. Plantasyon sahipleri üretimi kısarak fiyatları yükseltmeye çalıştılar. Kısıtlamalar, Aile Tipi İşletmeleri de kapsıyordu ve köylüler bundan hiç hoşlanmamıştı, direndiler. Kendilerine verimli olmadıkları, başka alanlara kaymaları gerektiği söylendi. Oysa istatistikler aksini söylüyordu; Aile Tipi İşletmelerde verimliliğin, plantasyonlara

oranla % 50 daha yüksek olduğu kanıtlandı. Bunun nedeni, küçük işletmelerde ağaçların plantasyonlara kıyasla çok daha sık dikilmesi ve yoğun emek gerektirmesine rağmen her gün sağım yapılmasıydı. Büyük işletmeler, makinalarını sokamadıkları için o kadar sık dikim yapamıyor, işçilikten kaçınmak için de her gün sağım yapmıyorlardı. Küçük işletmeler ise tam da onların yapamadığını yaparak verimi maksimize edebiliyorlardı. Buna rağmen, plantasyonların iflasını önlemek için üretimlerini kısımaya zorlandılar. Hesaplamalara göre, Aile Tipi İşletmeler, kısıtlama neticesinde, bu günün değerleriyle 3 milyar dolardan fazla bir gelir kaybına uğradılar ve tek kuruluş tazminat alamadılar.

Malezya 1957’de bağımsızlığına kavuştuktan sonra Filipinler ve Endonezya’nın aksine toprak reformu yapmayı denemedi bile. Ama zamanın ruhu, köylü haklarına biraz daha hassasiyet gösterilmesini gerektiriyordu. Kiracı haklarını iyileştirmeye ve tarımı desteklemeye dönük bazı düzenlemeler yapıldı ama neticede bunlar küçük çiftçilere değil büyüklere daha fazla yaradı. 1981’den sonra kırsal kesimdeki yoksulluğun biraz düştüğü gözlemlense de, bunun nedeni başarılı tarım uygulamaları olmayıp çiftçilerin fukaralıktan kurtulmak için tarımsal üretimi terk ederek ihracata dönük tarımsal ürünleri işleyen tesislere yönelmesidir. Bu eğilim Endonezya’da da göze çarpar. Olan, kırsal kesim sorunlarının maskelenmesinden ibarettir. Asya finansal krizi patlamadan önce yapılan analizler, Kuzey Asya ülkelerinde tarıma bağlı hane halkı gelirlerinin beşte dördünün, gerçek tarımsal faaliyetlerden değil maaş ve ücretlerden kaynaklandığını gösteriyordu.

Malezya arazi fakiri bir ülke değildir. Aksine, işlenmeye müsait hektarlarca verimli toprağa sahiptir. Ama örnekler gösteriyor ki, küçük tarımsal birimleri işletenlerin refahı yakalaması isteniyorsa onları toprak sahibi yapmak yetmiyor. Bu işletmelerin rekabet edebilmeleri için, ucuz kredilere, çeşitli tarımsal teşviklere de ihtiyacı bulunuyor. Kırsal kesimi fukaralıktan kurtarmadan da toplumsal huzur sağlanamıyor.

Endonezya’da 1960’larda Suharto, kırsal kesimde tarımsal nedenlerden kaynaklanan komünist ayaklanmayı on binlerin hayatına mal olacak bir şiddetle bastırmıştı. Benzeri bir ayaklanma 1940 ve 1950’lerde Malezya’da yaşanmış, İngilizler tarafından yine şiddetle bastırılmıştı. Bu kitabın yazıldığı sıralarda bile, toprak reformunu başaramayan Tayland bir iç savaşı önleme çabası içindeydi.

KDA grubu ülkeler, GDA grubu ülkelerin aksine başarılı toprak reformu ve beraberinde gelen akılcı sübvansiyonlarla inanılmaz tarımsal büyüme gerçekleştirmiş, sanayileşmeye zemin hazırlamış ve büyük bir sosyal hareketlilik kazanmıştı. KDA’da, Hyundai gibi birçok dev şirketin kurucuları, servetlerini tarıma borçludur. Bu ülkelerde “köylü” denilen bir sosyal katman düzenlemeler sayesinde yok olmanın eşiğinden dönmüştü. Ama en iyi politikalar bile zamanın şartlarına uyum sağlamaz ise kötü politikalara dönüşür. Kırsal kesime destek verilecek diye ithal ikameci uygulamalara, korumacılık ve ölçüsü kaçmış sübvansiyonlara zamanı geldiğinde ayar verilmezse gıda fiyatları ve vergiler anormal biçimde artar, neticede yük tüketicinin sırtına biner. Başta Japonya ve diğer KDA ülkeleri buna örnektir.

Kalkınma sürecinde tarım alanında üstesinden gelinmesi gereken ilk zorluk, ekonomi içindeki emeğin tamamını kullanarak verimi miktarı artırmaktır. Bahçecilik türünden küçük ölçekli tarımla bu zorluk aşılabılır. Ancak sanayi geliştikçe, kırsal alandaki tarım işçileri, daha iyi gelir peşinde imalat ve hizmet sektörlerine kaymaya başlarlar. Bu noktada, ölçek tarım, mekanizasyon ve ürün bazında ihtisaslaşma sağlayarak verimlilik ve kâr unsurlarına daha fazla dikkat etmek gerekecektir. Başarılı uluslar, sözü edilen kayma yaşandııkça, tarıma bağılı kalanların refahını düşürmeden onları uluslararası rekabet şansı olan ürünlere yönlendirip, akıllı sübvansiyonlarla destekleyici politikaları geliştirmeyi becerebilen uluslardır. Dirayetli politikacılar, denetimli piyasa sürecinden liberal piyasa sürecine geçişin zamanlamasını ve dozajını ülke şartlarına göre belirler.

Toprak reformu konusunda kuzeyli kuzenleri kadar başarılı olamayan GDA ülkeleri, iki temel bahaneye sığınır. Bunlardan birincisi, GDA şartlarının endüstriyel tarıma uygun olmaması tezidir. Bu görüş plantasyon kültürünün bir uzantısıdır. Sömürge yönetimleri ile işbirliği yapan yerel elitler de bu görüşü destekler. Oysa yörede şeker, kauçuk, muz gibi ürünleri yetiştiren küçük ölçekli işletmelerin verim açısından başarısı bu görüşün aksini kanıtlar. İkinci tez ise, siyasi temele dayanır. Buna göre, dünyanın hâkim gücü olan ABD, militan komünizmin önünü kesmek için KDA ülkelerinde toprak reformunu ve adaletli arazi paylaşımını fazlasıyla desteklemiş ama statükonun devamına göz yumarak aynı desteği GDA ülkelerinden esirgemiştir. Bu görüş, özellikle sömürge yönetimlerinin GDA ülkelerinin tarımsal kalkınmalarına verdiği zararlarla birlikte düşünüldüğünde daha tutarlıdır.

2. BÖLÜM

İMALAT SEKTÖRÜ: Tarihçilerin Zaferi...

Halkın çoğunluğunun geçimlerini topraktan sağladığı yoksul ülkelerde tarım politikaların önemi yadsınamaz ama salt tarımla da sürdürülebilir bir büyüme sağlamak mümkün değildir. Yükselen ekonomilerin geçmek zorunda oldukları ikinci faz imalat sektörüdür. Bu sektör sayesinde az sayıdaki girişimci, imalatta kullanılması zorunlu makineler sayesinde çok sayıdaki vasıfsız, ya da düşük vasıflı işçiyi biraz eğiterek katma değeri yüksek ürünler üretmeye yönlendirebilir. İmalat konusu ürünlerin ticareti, hizmet sektörü ürünlerinin ticaretinden daha kolaydır. Ticaret, hızlı kalkınmanın ana unsurudur. Yoksul uluslar, imalat sektörleri vasıtasıyla gelişmiş ekonomilerden verimliliği ve yeni teknolojileri öğrenirler. Sovyetler Birliği, 1978 öncesi Çin ve 1991 öncesi Hindistan, o dönemlerde işin ticaret boyutundan kopuk, kapalı (otarşik) ekonomiler oldukları için teknolojik anlamda çok geri kalmışlardı.

İmalat sektöründeki verimliliklerini olağanüstü boyutlarda artıran gelişmiş ülkeler, giderek hizmet ve ileri teknoloji alanlarına kayınca gelişmekte olan ülkelere fırsat doğdu. Bu ülkelerde çok sayıda bulunan, tarlalardan yeni çıkmış, yüksek motivasyonlu, düşük ücretli işçilerin verimliliği, gelişmiş ülke işçilerinin verimliliğine oranla çok düşüktü ama belirtildiği gibi çoktular ve ucuzdular. Düşük verimle çalışsalar da bunun maliyetler üzerine fazlaca olumsuz bir etkisi olmuyordu. Devlet, imalat

sektörünü koruma ve sübvansiyonlarla besliyordu. Bu tür müdahaleler girişimcilere, uluslararası alanda rekabet edebilmeleri için gereken zamanı kazandırmaktaydı. Ancak bu ortamın bir de, ekonomistlerin “rantçılık” diye adlandırdığı bir riski bulunuyordu. Girişimciler, teknolojilerini geliştirip uluslararası rekabete uyum sağlama yoluyla ulusal kalkınma hedeflerine odaklanmak yerine, kendilerine sağlanan korumalı ortamda bireysel çıkarlarını öne alarak iç piyasanın yarattığı rantın peşinde koşabiliyorlardı. Yokluktan çıkma çabasındaki ülkelerin çoğunda olan budur. KDA ülkeleri, girişimcilerini belli bir süre besledikten sonra *ihracat disiplini* kurallarını uygulayarak, desteklerin devamını ihracat şartına endekslediler ve başarılı oldular. GDA ülkelerinin girişimcileri ise, Araplara kum, Eskimolara kar satma aldatmacasıyla politikacılarını uyutup, ihracat adına hiç bir şey yapmadan ulusal kalkınma amacıyla ayrılan fonları sübvansiyonlar yoluyla emdiler. Kazandıklarını ise, sonradan balon yapıp patlayarak Asya finans krizine yol açacak olan gayri menkule yatırdılar.

KDA ülkeleri, muhtelif tekniklerle ihracatçıyı destekleyici tedbirleri uygularken bir yandan da ortama ayak uyduramayan şirketleri sistemden ayıkladılar. Bu işlem, hoş veya değil, zayıfları güçlülerle evlendirmekten tutun, geride kalanları iflasa zorlamaya kadar uzanan bir dizi yöntemle yapıldı. Örneğin 1970 ve 1980’lerde G. Kore’de devletin doğrudan veya dolaylı desteklerinden faydalanan yarım düzine otomobil fabrikası vardı. Şimdi tek Hyundai kaldı (evlilik yoluyla edinilen yan kuruluş Kia ile birlikte) ve dünyanın en hızlı büyüyen, en başarılı otomobil üreticilerinden biri haline geldi.

İhracat performansına dayalı olmak kaydıyla, ithalat koruması ve sair biçimlerde desteklenen şirketler, bürokrasi açısından da devletten destek gördüler. Japonya, Kore, Tayvan ve Çin’de, devlet önderliğinde pazarlıklar yapılarak yabancı firmalara, ancak teknoloji transferi yapmaları ya da çok düşük fiyat vermeleri kaydıyla iç piyasanın kapıları açılıyordu. Bu tür destekler yetenekli bürokratlar eliyle tek bir devlet kuruluşunun denetiminde ve koordinasyonunda veriliyordu. Şüphesiz ki burada önemli olan, bürokratların yeteneğinden ziyade, devletin doğru politik stratejileri ve öncelikli sektörleri isabetli biçimde belirleyebilmesiydi.

Günümüzde, liberal piyasa ekonomisinin faziletlerini duymaya alışmış kulaklar için bahsedilen devlet müdahaleleri şoke edici olabilir ama Hong Kong, Singapur gibi sıra dışı ekonomiler dışında, en gelişmişleri dâhil, dünya yüzünde, devlet koruması altında bir süre gürbüzleşmeden, salt serbest ticaret yoluyla kalkınmayı becerebilmiş tek bir ülke dahi yoktur. Her ne kadar korumacılığın pahalı olduğu, verimsizliğe yol açtığı, tüketiciyi cezalandırdığı ve ticaret yapılan ülkelerin karşı ekonomik tedbirler almasına yol açtığı savunulsa da, ekonomi tarihçilerinin teslim ettiği gibi, bu yöntem, sanayi odaklı kalkınmaya giden yolun kapısını açıyor. Bir başka tarihi gerçeklik de kalkınma yolundaki ülkelerin başarıyı yakalayabilmeleri için birkaç on yıl boyunca, “deneyerek öğrenme, geliştirerek değiştirme, hatta teknoloji çalma” süreçlerinden geçmeleri gerektirir. Bu süreçlerde, devletlerin doğru hedef belirleme becerileri daha da önem kazanıyor. Devlet müdahalelerinin dozajı, zamanlaması ve yöntemleri zaman içerisinde zengin ülkeleri (Japonya ve İtalya gibi bir dizi ülkede olduğu gibi) düşük büyümeye ve teknolojik durağanlığa itebiliyor ama bu, devleti arkasına alarak hızla kalkınabilmiş zengin ülkelerin sorunu. Az gelişmiş ülkelerin ana

sorunu yoksulluktan kurtulabilmek. Yeter ki zenginlerin zenginleşebilmesini sağlayan olanaklar kendilerinden esirgenmesin... ilerde çıkabilecek problemler, ileride düşünülür.

KDA ülkelerinin başarılı kalkınma modeli, durduk yerde kendiliğinden ortaya çıkmadı. Bunlar, ABD ve Avrupa'nın başarılı kalkınma hikâyelerinin kopyalanması suretiyle oluşturuldu. Japonya, Almanya'yı örnek aldı, bir aralar bu ülkenin kolonisi olan Kore ve Tayvan da Japonya'yı. Yirmi yıl gecikmeyle de olsa Çin de Japonya modelini benimsedi. GDA grubu ülkeleri ise, kalkınmaya dönük sanayi politikalarının benimsenmesi anlamında Japon öğretisinden kopuktular. Kendileri için yararlı olan bir şeyler yapabilmek için sömürge döneminin sona erdiği 2. Dünya Savaşının bitmesini beklemek zorunda kaldılar.

Başta Dünya Bankası olmak üzere bazı uluslararası kurumlar, bağımsızlıklarına yeni kavuşmuş ülkelerin kalkınma hamlelerine yardımcı olma rolünü üstlendiler. Ne var ki bu kurumların reçeteleri, zenginleşme yolunda büyük mesafe kat etmiş ülkelerin deneyimlerine dayanıyordu. Bu reçeteler, kendilerine özgü şartları ya da ekonomik seviyeleri ne olursa olsun bütün ülkeler için birbirine benzer öneriler içermektedir. Sonuç, tarihten ders almayı ihmal edip, salt ekonomi "bilimi"nin tavsiyelerine uyan ülkeler için pek hayırlı olmadı.

Japonya, 1868-1912 yılları arasında hüküm süren imparator Meiji'nin kendi adıyla anılan ve toplumun her kesimini etkileyen restorasyon ve reform süreci ile birlikte 1870 yılında sanayileşme politikalarını uygulamaya başlar. 1880'lerde bazı pilot devlet kuruluşlar çok düşük fiyatlarla satılarak özelleştirilir. 1889 yılında Prusya Anayasa'sından ilham alınarak yazılan yeni Japon Anayasası devreye girer. Bu Anayasa, devletin fiilen profesyonel bürokratlar tarafından yönetilmesini ön göreceği şekilde düzenlenmişti. O dönemde bürokratlar, devlet adamları ve mühendislerin önde gelenleri Almanya'da eğitim görmüşlerdi. Süreç içinde özelleştirmelere devam edilmiş, rekabetin nispeten düşük olduğu alanlarda (madencilik, demiryolları, gemi sanayii) verilen imtiyazlar ve sübvansiyonlarla piyasada oligopol bir yapı oluşturulmuştur. İyi siyasi ilişkilere sahip bir tüccar olan İ. Yataro, Mitsubishi'yi 1870 yılında böyle bir ortamda kurup geliştirmiştir. Bu koşullardan yararlanan ve *Zaibatsu* adıyla anılan büyük aile şirketlerinden dördü (Mitsui, Mitsubishi, Sumitomo, Yasuda) 1928 yılında Japon ekonomisinde yer alan şirketlerin toplam piyasa değerlerinin % 15'ini oluşturuyordu. Zaman içerisinde, kendilerine tanınan imtiyazlarla iç piyasanın tatlı kârlarına alışan büyükler, ihracat işini boşlayıp bunu görece küçük sanayicilere bıraktı. Bu aşamada devletten çok gerekli bir müdahale geldi: Büyük şirketleri ulusal kalkınma hedeflerine ve ihracata zorlayan yeni teşvik düzenlemeleri! *Zaibatsu*'lar bu sisteme de ayak uydurarak gelişmelerini sürdürdüler. Ancak, Japonya'nın 2. Dünya Savaşından yenik çıkmasıyla Müttefik Kuvvetler Yüksek Komutanlığı bu şirketlere, ülkenin militarizmine çok yakın oldukları gerekçesiyle el koydu. Buna karşın Sanayi ve Ticaret Bakanlığının yetkileri olağan üstü boyutlarda artırıldı. Savaş sonrası şartların doğal sonucu olarak bu yetkiler, Müttefik Komutanlığın güdümündeydi. Japon sanayi politikalarını şekillendiren, finansmanını, Ar-Ge'sini sağlayan, yatırımlarını yönlendiren ülkenin en güçlü ve etkin devlet kuruluşu olan MITI (Ministry of International Trade & Industry), anılan bakanlığın evrilmesiyle ortaya çıkmıştır.

Savaş sonrası Japonya'sının sanayi şirketleri, Zaibatsu patronlarının kontrolünden çıkıp MITI bürokratlarının kontrolüne girdiler. MITI, üretim odaklı, korumacı politikalar ve çok sıkı ihracat disiplini uygulamaları ile ülkeyi bugünkü seviyelere getirmeyi başardı. Birkaç ilginç MITI uygulaması örneği verelim:

- Şirketlerin ihracat gelirlerinin % 80'i vergiden muaf tutuldu.
- GATT'ın uzun süre şikâyet ettiği bu uygulama sınırlandırılmak zorunda kalınca, şirketlerin amortisman ayırma hakları, ihracat performanslarına endekslendi. Dolambaçlı yoldan bir vergi muafiyeti!
- MITI ile iyi işbirliği yapan firmalara kamu kaynakları ile ücretsiz alt yapı hizmetleri verildi, bedava arsa tahsisi yapıldı.
- İşbirliğinde isteksiz davrananlara ithalatları için gereken döviz tahsisi yapılmadı.

Bütün bunlar, 19. yüzyılda Britanya, Amerika ve Avrupa'da uygulanmış "bebek sanayi"i koruma ve gürbüzleştirme politikalarının Japon şartlarına uyarlanmasıyla ortaya çıkmış kalkınma hedefine yönelik manivelalardır.

Japonya, kalkınma hamlelerine giriştiğinde zaten oldukça güçlü ve istikrarlı bir ülke idi ama G. Kore ve Tayvan, çok daha gerilerden başlayarak zirveye tırmanabilmiştir. Bu bakımdan başarılarının, Japon mucizesini gölgelediği dahi söylenebilir.

G. Kore'nin kalkınmasına damga vuran kişi 1961'de bir darbe ile iktidara gelen General Park Chung Hee'dir. Köylü kökenli olmasına karşın birikimli bir kişi olan Hee, yükselen ekonomiler konusunda ihtisaslaşmış amatör bir tarihçiydi. Bu konuları tahlil eden birkaç kitabı bulunur. Kalkınma yolundaki ülkelerde devletin, büyük ölçekli sanayi tesisleri kurulmasına öncülük etmesi gerektiğine inanırdı. Bu husustaki ilham kaynaklarından birinin Türkiye'nin Mustafa Kemal Paşa'sı olduğunu yazdığı kitaplarından anlıyoruz. 1940'lı yıllarda G. Kore ordusunun komünist hücrelerinden birinin mensubu olan Hee başlangıçta Amerikalıları biraz endişelendirmişti. Ama uzun vadeli plânlı kalkınma modelinin, özel sektöre özgü bireysel yaratıcılığı köreltmeyecek biçimde çalıştırılmasını savunur, serbest piyasa şartlarında oluşan fiyat mekanizmasını tekelciliğe tercih ederdi. İhracat odaklı teşvik sisteminin faziletlerini kısa süre içinde anladı ve bunları uygulayarak, 1962 yılında 56 milyon \$ olan mamul madde ihracatının üç yıl içinde 170 milyon \$ seviyesine çıkmasını sağladı. Kısa süre içinde elde edilen bu çıkış, ilerideki çok daha büyük sıçramaların habercisiydi. İhracatçı şirketlere özel, çok düşük faizli krediler vererek iş hacmini büyötmeye çalıştı. Verimi artırmaya yönelik sektörel gruplaşmaları teşvik eden sübvansiyonların giderek fazlaşması, ortaya Hyundai, Daewoo, Samsung gibi devleri çıkardı. Ülkede, ihracat artık bir ticari tercih meselesi olmaktan çıkmış, mecburiyet haline gelmişti.

Petrokimya, makine imalatı, demir-çelik, demir dışı metaller, gemi yapımı, elektronik dallarında ihracat potansiyeli taşıyacak nitelikte yatırım yapabilecek girişimcilere bedava arazi dâhil öyle ağız sulandırıcı teşvikler veridi ki, yabancı uzmanlar olana bitene "delilik" dediler. Dünya

Bankası, G. Kore hakkındaki 1974 yılı raporunda ülkenin ağır sanayi hamleleri konusunda ciddi kaygılar taşıdığını belirtiyor, tekstil endüstrisine bağlı kalınmasını tavsiye ediyordu. Buna karşın, 1984 yılına gelindiğinde ülke ihracatının beşte üçünü kimya ve ağır sanayi ürünleri oluşturdu. IMF ve Dünya Bankası ne zaman bu ülkeye devlet liderliğindeki ağır sanayi politikalarından uzak durması tavsiyesinde bulunsa, kendilerine “tamam” deniliyor, ardından bildikleri yoldan devam ediyorlardı. Hiçbir telkin, kalkınma yolundaki G. Kore’yi şu temel prensiplerden vaz geçiremedi:

- Bebek sanayii korumaya al,
- İhracat disiplini uygula,
- İç piyasa girişimcilerini ulusal kalkınma hedefleri doğrultusunda rekabete zorla, başarılıları sonuna kadar destekle, başarısızları ayıkla, saf dışı bırak,
- Teknolojik gelişmeleri beraberinde getirecek alanlara öncelik ver.

Hee, sağlam, samimi inançlara sahip bir yapıdaydı ve inanışlarının temelinde tarih bilinci yatıyordu.

Çin ve Tayvan devletçiliğin değişik varyantlarını uyguladı. Ana karada Çin Komünist Partisi 1949 yılında her şeyi millileştirdi. Tayvan ise devlet sektörüne önem vermekle birlikte bunu ekonominin tamamına yaymadı. Ne var ki ihracat disiplinine yeteri kadar ağırlık vermedikleri için uluslararası rekabet anlamında G. Koreli kuzenleri kadar başarılı olamadılar. 1980’lerin başında Fortune dergisinin en büyük 500 sanayi firması listesinde G. Kore’den 10, Tayvan’dan 2 şirket bulunuyordu. G. Kore’ye kıyasla Tayvan imalat sektörü firmalarının, çok uluslu şirketlerle ortak girişim yapmaları daha kolaydı. Bu, onların kendi teknolojilerini geliştirmelerini sınırladı. Amerikan ve Avrupalı şirketlerin düşük marjlarla çalışan yan sanayicileri haline geldiler. Dünyanın bütün iPhone ve iPad’leri Tayvan’da üretilirken, G. Kore’nin Samsung ile becerebildiği gibi yüksek kâr marjları elde edebilecekleri ulusal bir marka yaratamadılar.

Kimi çok, kimi daha az olsa da KDA ülkelerinin sanayi odaklı başarılarının temelinde yüksek verime dayalı sağlıklı bir tarım sektörü bulunur. Tayvan ve Kore gibi ülkelerin sanayileşmelerinde ise, dost oldukları Amerika’nın yardım ve kalkınma bağışlarının rolü inkâr edilemez. Seul ve Taipei yönetimleri bu paralarla bebek sanayilerini geliştirip gürbüzleştirmekle kalmadılar, Amerikalı danışmanları kendi milli menfaatleri doğrultusunda ustaca kullandılar.

Kalkınma yolundaki ülkelerin başarılı veya başarısız olmaları siyasi tercih ve politikalarla yakından ilişkilidir. Eğer hükümetler, temel içgüdüleri “daha çok kazanmak” olan girişimcilerin, ulusal kalkınma hedeflerine katkıda bulunmadan sadece rant peşinde koşmalarına izin verirlerse görevlerini ihmal etmiş olurlar. GDA ülkelerinde yaşana “ahbap çavuş kapitalizmi” çerçevesinde olan tam da budur. Oysa KDA ülkelerinde girişimcinin yukarıda sözü edilen temel içgüdüleri, ihracat disiplini anlayışı doğrultusunda teşviklerle, ayrıcalıklarla, ucuz kredilerle iyice bilenmiş ve saptanan politikalara uygun biçimde kalkınma hedeflerine kanalize edilebilmiştir. Bu bağlamda, Park Chung Hee yönetimi altındaki G. Kore’de, ulusal hedefleri gözetmeden

bildiklerini okuyan iş adamlarının gözaltına alınıp, bu konuda “terbiye” oluncaya kadar orada tutulduklarından söz etmeden geçmeyelim.

GDA ülkelerinden **Malezya**, özellikle Mahattir Muhammed yönetimi sıralarında kendine G. Kore’yi örnek alarak sanayileşme anlamında çok çaba harcadı ama örnek aldığı ülkenin temel başarı nedenlerinden ikisi olan ihracat disiplini ve korumacılık kavramlarının önemini bir türlü benimseyemediğinden istediği noktalara gelemedi. Mahattir, özel sektör girişimcilerini rekabete zorlayarak onları ulusal hedeflere yönlendirme konusunda da başarısızdı. Üretim ve ihracat zorlamalarının olmadığı ortamda girişimciler sermayelerini gayri menkul, lüks otel, madencilik ve plantasyon gibi pasif yatırımlara kaydurdular. Cari açık sorunları doğunca yabancı yatırımcıyı çekmek için çok cazip teşvikler getirildi. Gelen yabancılar ise, düşük katma değerli montaj ve gıda işleme gibi işlere yönelerek ülkeye yeni teknolojileri öğretme anlamında fazla bir katkıda bulunmadılar.

G. Kore’nin “Demir-Çelik bir ulusun gücüdür” felsefesiyle yola çıkıp POSCO’yu dünya çapında bir üretici haline getirmesine özenilerek kurulan Malezya demir çelik işletmeleri (Perjava), ihracat disiplininden uzak kalarak, vurguncu iş adamlarının cebini doldurmaktan başka bir işe yaramadı. Uğranılan büyük zararları karşılama yükü de halkın sırtına bindi. Benzer şekilde, Hyundai örneğine özenilip, katma değeri yüksek yeni teknolojileri getirmesi amacıyla Proton otomotiv şirketi kuruldu. Üretilen araçların uluslararası piyasalarda yer edinebilmesi için büyük paralar da harcandı ama ileri teknolojiye pek nasibini almamış bu araçlar başarı kazanamadı (Otomobillerde hava yastığı bulunmasının yasal bir zorunluluk haline gelmekte olduğu bir dönemde ABD’ye yastıksız araç pazarlanmaya çalışılıyordu ?!). Neticede araçlar iç piyasada değerlendirildi ve girişim, ekonomik anlamda, ithal ikamesi işlevini görmekten öteye gidemedi.

Birlikte sanayileşme yoluna çıktıkları yıllarda G. Kore ile Malezya’nın kişi başı milli gelirleri birbirlerine eşitti. 2003 yılında Mahattir iktidardan indiğinde ise Malezya’nın kişi başı milli geliri 4.160 \$, G. Kore’ninki 12.680 \$ idi. Sömürge yönetimini altında yaşamış olmanın sıkıntılarını çokça yaşamış olan Malezya’nın durumunu, 20 yıl boyunca iyi okullara gitmiş ama gerekli dikkati göstermeyerek dersini öğrenememiş öğrencilere benzetmek yanlış olmaz. Malezya, G. Kore’nin prensiplerini uygulamayı becerememişti.

Diğer Kuzey ve Güney Asya ülkelerinin başarılı veya başarısız olma öyküleri, Malezya ve G. Kore örneklerinin - küçük varyasyonlar dışında – tıpa tıp aynıdır. Kalkınmış erginlerin az, kalkınmamış çocukların çok ama çok olduğu bir dünyada en büyük ergin olan ABD’nin, Güney Asya kalkınmasında oynadığı role de bir paragraf ayırmadan bu bölümü kapatmalıyım.

ABD, soğuk savaş şartları altında KDA grubundaki ülkelere ideal ve sorumlu bir ağabey gibi davrandı. Japonya, Kore ve Tayvan’daki toprak reformlarını desteklemekle kalmadı, uzun süre boyunca bu ülkelerin bebek sanayilerini korumaya yönelik politikalarına tahammül etti. O çocuklar büyüdü ve ABD, çok haklı olarak 1980’lerde onlara asalaklığa son vermelerini söyledi. Buna karşın GDA ülkelerinin toprak reformu çabalarına hem hiçbir katkı koymadı hem de, yıllık

kişi milli gelirleri çok düşük olan bu ülkeler için hiç de uygun olmayan, gelişmiş ülke tipi liberal sanayi ve finans politikalarını dayattı. Soğuk savaşın bitmesiyle dayatmanın şiddeti de arttı. Soğuk savaş döneminde ABD'nin has müttefikleri olarak, onların Kore ve Vietnam savaşı için evlatlarını ölüme gönderen ülkeler bugün ekonomik kalkınma yolunda oradan oraya sürüklenip duruyor. Her ne hikmetse, ABD'ye karşı savaşmış ve onların kalkınma tavsiyelerine güven duymayarak kulak arkası etmiş Çin ve Vietnam, ekonomik kalkınma anlamında soğuk savaşın has dostlarına kıyasla çok daha ilerdedir. Bu gerçeklik, Amerika'nın dostu olmanın ne anlama geldiği sorusunu akla getiriyor.

3. BÖLÜM

FİNANS: Dizginleri Gergin Tutmanın Faziletleri...

Ülkelerin kalkınması ve ekonomilerini katma değeri yüksek faaliyetlere yöneltmesi konusunda tarım ve sanayi politikaları önemli diyorsak... Aile tipi tarım işletmelerinin tarımsal verimi artırdığını, bebek sanayii korumanın kalkınmayı hızlandırdığını düşünüyorsak... Finansman politikalarının da, ülkelerin kısıtlı kaynaklarını kalkınma hedefine yöneltmesi açısından en az diğer ikisi kadar önemli olduğunu kabul etmeliyiz. KDA ülkelerinin benzeri görülmemiş bir hızda kalkınmalarını sağlayan nedenlerin başında, yukarıda sayılan politikaların birbirine uyumu gelir. Ülke şartlarına göre uyarlanıp iyi bir düzenlemeye tabi tutulmamış modern finansman teknikleri ise, kalkınmakta olan ülkelerde, özellikle dış kaynaklı ve spekülâtif amaçlı sermaye hareketleri yoluyla ekonomiye büyük riskler getirir.

KDA ülkelerinin finansman politikaları, büyük "kapitalist" tarımsal işletmelerin yaptıkları yatırımların hızla kâra dönüşmesine olanak sağlamayı amaçlamaz. Bunun yerine, küçük ama verimli çalışan tarımsal işletmelerin bir bütün olarak toplamdaki üretimlerinin artırılması hedefini öne çıkarır. Sanayiye dönük finansman politikaları ise teknolojik öğrenmeye süre tanır. İhracat potansiyeli taşıyacak olgunluğa ulaşıncaya kadar düşük kârlılığa rıza gösteren, bu süreçler sonrası için yüksek kârlılığı hedef alan bir anlayışla düzenlenmiştir.

Bu anlayışın aksine, GDA ve Lâtin Amerika ülkelerindeki finans kurumları, kısa vadede kendilerine en yüksek kârlılığı sağlayacak bireysel tüketici kredilerine yönelerek amaçlarına ulaşmış ama ülkeleri sanayi ve teknoloji açısından geri kalmıştır. Asya'nın en kârlı bankaları, bölgenin en geri ülkeleri olan Filipinler, Endonezya ve Tayland'da bulunur. Bu bakımdan kalkınmanın erken evrelerinde finansal dizginleri gevşeterek liberalleşmeye gitmek yerine muhtelif düzenlemelerle dizginleri gergin tutarak fonların kısa vadeli amaçlara değil, daha uzun vadede elde edilecek kalkınma hedeflerine yönelmesini sağlamakta fayda bulunur, örneği ise Japonya, G. Kore ve Tayvan'dır. Bu ülkelerde finans sektörünün devlet önderliğinde belirlenen kalkınma hedeflerine hizmet edecek şekilde düzenlenmesi, 19.yüzyıl Avrupa ve Amerika deneyimlerine benzer.

GDA'da mali kaynakların büyük bir bölümü başarısız toprak reformu uğraşlarına, rekabet ve ihracat disiplinini öncelemeyen imalat sektörüne, ithal malı tüketimine ve lüks gayri menkul

yatırımlarına akıtıldı. Daha kötüsü, 1980’lerde çalmaya başlayan alarm zilleri üzerine, IMF, Dünya Bankası ve ABD hükümeti devreye girerek kalkınma çabası içindeki bu ülkelere serbest piyasa reçetelerini dayatmaya başladı. Anılan kurumların öngörülerine göre, dizginlerinden kurtulmuş sermaye kendiliğinden ekonomik kalkınmayı gerçekleştirecek yatırımlara yönelecekti. Olmadı. Ulusal kalkınma hedeflerini destekleyen (ihracat disiplini gibi) strateji ve zorlamaların zayıf olduğu ortamda para lüks gayri menkul başta olmak üzere spekülâtif, kısa vadede kâr getirecek alanlara kaydı. Siyasi liderler, ne tarihten, ne piyasalarını zamanından önce ve hızla serbestleştirip başlarını belâya sokan ülkelerden (Lâtin Amerika, Rusya) ders alabilmişler, bir kez daha ekonomistlerin sunduğu sihirli reçetelerin tuzağına düşmüşlerdi.

Japonya, 1959 yılında başlayan IMF ve Dünya Bankası baskılarına 1980 yılına kadar dayanabilmiş, ancak bu tarihte büyük kısıtlamalar içeren Yabancı Sermaye yasalarını değiştirmişti. Baskılardan kurtulan bankalar, sonraki 5 yıl içinde bilinen kârlı alanlara yöneldi, kentsel alanlardaki gayri menkul fiyatları dörde katlandı, borsa fırladı, balon şiştikçe şişti. Bu sürdürülemez durum 1989-90 kışından itibaren tersine dönmeye başladı. Hızla fırlayıp, her Japon’un kendini kâğıt üzerinde zengin ve ayrıcalıklı zannetmesini sağlayan varlık değerleri, çıktıkları hızla düşmeye başladı. Balon patlamıştı. Arada 20 yıl geçmiş olmasına rağmen bu şokun izleri ülkede hâlâ görülür.

G. Kore’nin hızlı kalkınma dönemindeki katı ve devletçi mali sektör anlayışı bir Park Chung Hee uygulamasıdır. Bankalar, Amerikan Merkez Bankasının ve Hee’nin bir ara kodese attığı iş adamların baskısıyla 1957 yılında özelleştirilmişti. Hee bankaları yeniden devletleştirdi ve resmen Maliye Bakanlığına bağlı kuruluşlar haline getirdi. İhracatçılar ve kalkınma hedefleri çerçevesinde öncelikli olan petrokimya ile ağır sanayi yatırımları sınırsız biçimde ucuz krediye boğuldu. “Getir akreditifi, götür ucuz krediyi” mantığı etkinlikle işletildi ama bu kredilerin doğru amaçlar için kullanılıp kullanılmadığı da adeta gün be gün denetlendi. Merkez Bankası, bankalara, akreditiflerle bağlı olması kaydıyla % 100 oranında reeskont kredisi imkânı sunuyordu. Bunun anlamı, likidite artışına bağlı enflasyon yükselmesi olmasına rağmen Hee bunu diğer ülkelerin önemsedığı kadar önemsemiyordu. Ülkenin ihracatı 1960’lar boyunca her yıl % 40, 1970’ler boyunca ise her yıl % 25 arttı. 1960 yılında GSMH’nin % 3,4’nü oluşturan ihracat gelirleri, 1980 yılında % 35’e ulaştı. Enflasyon % 15-20 mertebelerindeydi. Banka sisteminde reel negatif faiz oluşmuştu ama buna rağmen mevduatlarda fazla düşüş yaşanmadı çünkü ülkedeki tüketim olanakları kısıtlıydı. Riski göze alabilenler, daha yüksek faiz veren “kaldırım bankalarına” yöneldi. Bunlar da topladıkları fonlarla ihracat dışı alanlarda faaliyet gösteren şirketleri besliyordu. İhracat dışı alanlarda yer alan firmaların yasal bankacılık sisteminden kredi kullanmaları mümkün değildi çünkü yasal bankaların bütün fonları ihracat için tahsis edilmekteydi. Yasal olmadığı halde faaliyetlerine göz yumulan kaldırım bankacılığı sistemi fazla büyük olmadığından genel dengeleri bozmuyordu.

Ülkeden döviz çıkışı çok sıkı kontrol altındaydı. Öyle ki 1980’lerde dahi, tatil amaçlı yurt dışı gezileri yasaktı. G. Kore, kalkınması için gerekli fonların yurt içi kaynaklardan temin edemediği bölümünü dış borçlanmayla karşılıyordu. 1985 yılına gelindiğinde G. Kore, Brezilya’nın

ardından dünyanın dış borcu en yüksek kalkınmakta olan ülkesiydi. Buna rağmen, ihracata verdiği önem nedeniyle yeterli döviz rezervi vardı ve dış borcunu çevirmekte güçlük çekmiyordu. G. Kore 1993 yılında IMF tarafından nihayet ikna edildi ve finans sektöründe dizginler gevşetildi. 1997 yılında GDA ülkelerinden yayılan mali kriz döneminde bazı sıkıntılar yaşandı ama 1999 yılında güçlü büyümeye yeniden dönüldü.

Kriz döneminde yaşanan sıkıntının nedeni, panikleyen dış kreditorlerin kredileri yenilemeyip geri çağırması idi. Kolay atlatılmasının nedeni de söz konusu kredilerin sadece küçük bir bölümünün üretken olmayan (gayri menkul gibi) alanlarda kullanılıyor olmasıydı. Bazı sarsıntılar geçirmiş olmasına karşın G. Kore mali sistemi liberalleşme sonrasında herhangi bir krize girmedi. Ülkenin, Anglo-Saxon finansal sisteme geçişinin zamanlaması ne denli doğruydı, bunu ilerleyen yıllarda göreceğiz.

Tayvan, büyük şirketlerini ihracata dönük üretime yönlendirme konusunda başarılı olamadı. Küçük şirketlerini de G. Kore ve Japonya'nın yapabildiği gibi ihracatla büyütmek için yeterince desteklemedi. Bunun yerine, çok uluslu şirketlerin montaj üssü haline geldi. Bu haliyle fazla bir katma değer yaratmıyordu ama parasının değerini sürekli olarak düşük tuttuğu için muazzam dış ticaret fazlası elde ediyordu. Nihayet Tayvan'da 1980 sonlarında uluslararası baskılara daha fazla dayanamayarak düşük kur politikasından vaz geçmek zorunda kaldı. Finans sektörünü serbestleştirmek yolunda adımlar atılmaya başlandı. Ne var ki, teknolojik olarak yabancı sermayeye bağımlılık halen sürüyordu ve kalkınmışlık hedefinin henüz çok uzağında bulunuluyordu.

Finansal sistem faciaları konusunda GDA ülkeleri birer laboratuvar gibidir. Buralarda, bankaların üretime ve ihracat disiplinine önem vermeyen girişimcileri hevesle fonladıklarına sıklıkla şahit oluyoruz. Bu tutum iki önemli olumsuzluğa neden oluyor. İlki, imalat sektöründe teknolojik kapasitenin yükselememesi. İkincisi, ihracat yeterince desteklenmediği için bu yolla öğrenilen bilgi akışından yoksun kalınması. Hâlbuki bu bilgilerle başarılarını perçinleyen şirketler, Japonya ve G. Kore'de bankaların kredi kalitesini yükseltirken, Güney Asya'nın başarısız şirketleri bankacılık sisteminde "kötü kredi/dönmeyen kredi" sorunlarına yol açıyordu. Bazı örnekler:

1980 yılında ABD, içerdeki enflasyonu dizginlemek için faizleri çok ciddi oranda yükseltince, dış borçlarının büyük bölümü \$ cinsinden olan Filipinler, borçlarını çeviremedi. Döviz kazancını sağlayacak ne bir sanayi alt yapıları, ne de verimli bir tarım sektörüne sahiptiler. Merkez Bankası kaynaklarıyla kendi grup şirketlerini ve yandaşlarını fonlayan özel bankaların birçoğu battı. Yağma düzeninden kendine ve aile mensuplarına en çok menfaat sağlayan kişi, komünizmin yayılmasını engellediği gerekçesiyle ABD tarafından desteklenen F. Marcos idi (Manhattan'da mülk satın almak için Merkez Bankası garantili kredi bile kullanmıştı). Marcos, Filipin ekonomisinin dörtte bir oranında küçülmesine yol açan krizin ortasında, 1996 yılında, halkın baskısına dayanamayarak ülkesinden kaçıp ABD'ne sığındı.

Malezya, GDA ülkeleri arasında finans sistemi açısından en ihtiyatlı olanlarından biriydi. Finans uzmanı bir ülke olan ve bu özelliği ile sermayeyi cezbeden Singapur ile çok yakın ilişkiler içindeydi, 1967 yılına kadar kendi parasını bile ihdas etmemişti. 1967’de kendi parasını bastı ama 1973 yılına kadar kurunu Singapur Dolarına sabitlemişti. Etkili kalkınma politikaları uygulanabilmesi için finansal sistemin işleyişi ve denetimi hükümetin elindeydi. Buna rağmen ihracat odaklı bir sanayileşme stratejisi olmadığından fonlar üretime değil gayri menkul yatırımlarına aktı. Mahattir hükümeti, 1989 yılında borsayı serbestleştirdince Kuala Lumpur Borsası adeta patladı. 1993 yılında yaşanan “boğa” döneminde, borsa şirketlerinin toplam piyasa değeri, ülke GSMH’sının dört katından fazlasına, yani dünyada görülen en yüksek orana ulaşmıştı. Ülkenin Maliye Bakanının ifadesiyle adeta kimse çalışmıyor, herkes borsaya takılıyordu. Çöküş 1997’de geldi. Küçük yatırımcı soyulmuş, içerden elde edilen bilgilerle manipüle edilen özelleştirmeler sırasında büyük vurgunlar vurulmuştu. Ortaya finans spekülâtorlerinden oluşan yeni bir milyarderler sınıfı çıktı. 1990’larda Malezya ticari banka kredilerinin sadece dörtte biri imalat ve tarım gibi üretken sektörlerle gidiyor kalanı ulusal kalkınma hedefleriyle ilgisi olmayan spekülâtif alanlarda kullanılıyordu. Mahattir Asya’nın “kötü çocuğu” olarak adlandırılması pahasına 1998 yılında liberalleşmeyi bir kenara koyarak sermaye hareketlerini geçici olarak da olsa devletin kontrolü altına almak zorunda kaldı. Burada da liberalleşmeye, yeteri kadar hazır olunmadan, zamanından önce geçilmişti.

Tayland tasarruflar açısından kötü durumda olan bir ülke değildi, yatırımları besleyecek bir potansiyeli vardı. Sahip olmadığı ise fonların doğru hedeflere akmasını sağlayacak politikaları. 1988 – 1996 yılları arasında finans sektörünün gayri menkul sektörüne verdiği kredilerin toplam aktiflere oranı % 9’dan % 24’e fırlamıştı. Borsa endeksi de 1990’da 600 iken, 1996’da 1400’e ulaştı. Balon sönmeye başlayınca, ulusal para birimi olan Baht 2 Temmuz 1997’de dalgalanmaya bırakıldı (Bu tarih Asya krizinin başlangıç tarihi olarak bilinir). 91 adet banka dışı finans kurumundan 56’sı kapatıldı. Kredi kullanıcılarının iyileri de, kötülerin yanında işletme sermayesine ulaşamamaya başladı. Ekonomi görülmemiş bir hızla küçüldü. IMF yardımı çağrıldı ve bilinen kemer sıkma politikaları devreye girdi. Ulusal şirketlerin zorunlu olarak yabancı sermayeye satılmalarına ve kemer sıkma politikalarına karşı, özellikle kırsal kesimden ciddi protestolar yükselmeye başladı. IMF olanı biteni kavramaktan o kadar uzaktı ki, “yıldız öğrencisi” için krizden bir yıl sonra yaptığı büyüme tahminini % 3,5’den, % - 7’ye çekmek zorunda kaldı. Ülke kalkınma yolunda kendine doğru yolu bulma arayışı içinde bir siyasi krizden diğerine sürüklenip durdu. Geçmiş 50 yıl içinde, uluslararası anlamda rekabet edebilecek sanayi politikalarını geliştirememenin, finans konusundaki yalpalı gidişin günümüzde gözle görülebilen en somut mirası, uçsuz bucaksız alanları kapsayan çirkin beton tarlalarıdır.

Endonezya, bağımsızlığına kavuştuktan sonra iki dev finans krizi yaşadı. 1965 yılındaki ilki, birinci başkan Sukarno’nun yönetiminde sosyalist ideolojiler çerçevesinde girilen modernizasyon atılımının bir sonucuydu. İkincisi ise 1997 yılında Suharto döneminde yaşandı. O dönemde IMF ve Dünya Bankası reçeteleri doğrultusunda serbest piyasa finans reformları uygulanıyordu. Bu krizler, ekonomik kalkınma yolunda karşıt yaklaşımların ürünleri gibi

görünseler de, aslında her ikisi de aynı nedenle çıkmıştı: Devletin imalat ve ihracat sektörlerini kalkındırmaya yönlendirmemesi ve finans sistemini denetim altında tutamaması.

Endonezya'nın bağımsızlık sürecinde Hollandalı sömürgecilere ait varlıklar millileştirilmiş, çok değerli varlıklar yönetime yakın iş adamlarına, yönetici kadroların aile efradına peşkeş çekilmişti. Ülkenin özel bankalarının birçoğu bu süreçte kazanılan servetlerle kurulmuş ya da devralınmıştı. Ciddi kalkınma stratejilerinin olmadığı, finans sektörünün neredeyse denetimsiz olduğu bu karışık ortamda gene bilinenler yaşandı. Dev devalüasyonlar, ekonominin daralması, milyonlarca işçinin işsiz kalması, iflaslar, geri ödenemeyen krediler, batan bankalar, bunların yükünün devlete binmesi, sahipliğinin ise yabancılara devredilmesi ve ardından ABD'nin, IMF tarafından yönetilmesi şartıyla verdiği 23 Milyar \$'lık yardım paketi... Bu yardımla ekonomik istikrar kısmen sağlanabildi ama şu an görünen o ki, yeni kurulan sistem, Endonezya'nın kalkınma anlamındaki ihtiyaçlarını karşılamaktan çok uzak.

Bu deneyimlere bakıldığında, liberalleşme politikalarının, bir toplumu yoksulluktan refaha taşıyacak doğal bir finansal ortamı yaratamadığını görüyoruz. Sistem, tüketici çıkarlarının öne çıktığı, kısa vadede yüksek menfaatlerin elde edilebildiği bir ortam doğuruyor. Yoksul bir ülkenin bu politikalarda ısrar etmesinin bir anlamı yok. Bankalar ve borsa gibi finansal kuruluşların piyasa ekonomisinin etkin birer unsuru olarak işlev görebilmeleri için uzun bir süre ciddi bürokratik ve kurumsal deneyimlerden geçerek olgunlaşmaları gerekiyor. Fonları tarımsal ve sınai kalkınmaya dönük projelere yönlendirmenin en kolay ve etkili yolu devletin bankacılık sistemini kullanmasıdır. Politika belirleyicilerinin hisse ve tahvil piyasalarını denetim altında tutabilmeleri daha zordur. Gelişmekte olan ülkelerin girişimcileri, devlet denetiminden kurtulabilmek için piyasaların genişlemesi yolunda baskı ve lobi yaparlar. Temel kalkınma hedeflerine ulaşıncaya kadar hükümetlerin bu baskıları göğüslemeleri gerekir. Bu bağlamda, gelişmekte olan ülkelerin, ciddi ekonomik ilerlemeler sağlanıncaya kadar merkez bankalarını bağımsızlaştırmaları uygun değildir. Denetime dayalı finans politikaları zaman içerisinde verimliliğini yitirir. Esas sorun, ülkelerin liberal uygulamalara geçişin optimum anını yakalayabilmelerinde yaşanır. Ne çok erken, ne çok geç!

4. BÖLÜM

Çin Bu Tablonun Neresinde?

Komünistlerin 1949 yılında kazandığı zaferle işbaşına gelen devrimci Çin hükümeti, ekonomik modernizasyonu gerçekleştirmek için en az Japonya, G. Kore ve Tayvan kadar kararlıydı ama iki yanlış ilerlemenin önünü tıkiyordu. Bunlardan biri, tarımın ancak ölçek boyutlara gelmesiyle etkin olabileceği düşüncesiydi ki bu inanış ülkeyi 1950'lerde çiftçiliği toplulaştırma (collectivisation) uygulamalarına sürükledi. Oysa tarımın dinamikleri imalat sektörüne benzemez; büyüdükçe birim maliyetlerin düşmesi her zaman için geçerli bir kural değildir. Tarımda ürün hiç değişmez, pirinçse pirinç, mısırsa mısır kalır. Verim ancak daha fazla gübre ve daha fazla el emeği ile artırılabilir ki yoksul ülkelerde el emeğinden bol bir şey yoktur. Mekanize tarıma

zamanından önce geçiş, inanılan aksine verimi düşürür, kırsal kesimde işsizlik yaratır. 2. Dünya Savaşından sonra doğu Asya’da, aralarında K. Kore, Çin ve Vietnam’ın bulunduğu komünist ülkelerde toplulaştırma ve mekanizasyon, Sovyetler Birliğinde olduğu gibi açlığa yol açmıştı.

İkinci yanlış ise, imalat sektörünün ticaret olmadan da, otarşik bir yapı içinde kendi kendine yeterli anlayışıyla gelişebileceği düşüncesiydi. Çin ve Hindistan’ın da içinde bulunduğu Asya ülkeleri, 2. harpten sonra otarşik yapı yüzünden teknolojilerini geliştiremediler. Ticaretle birlikte gelen öğrenme süreci yaşanmadığından ne zaman bir yenilik gerekse bunu kendilerinin bulup geliştirmesi gerekti. Deyim yerindeyse, her defasında tekerleği yeniden keşfetmek zorunda kaldılar, zaman kaybettiler.

Deng Şiaoping döneminde Çin bu iki büyük yanılgıdan döndü. Önce aile tipi işletmeler restore edildi, Deng’in 1979 yılında ABD ve Japonya’ya yaptığı ziyaretler sonrasında Çin önce dünya ticaretine ve zaman içerisinde yabancı sermayeye açıldı. IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlarla yakın ilişki içinde bulunuldu ama kötü kalkınma tavsiyelerinin uçtuğu bir dünyada liberalleşme adımları tedricen ve diğer GDA ülkelerinin aksine, ülke şartlarının el verdiği ölçüde ve uygun bir zamanlamayla atıldı. Bu arada Dünya Bankasının proje bazlı teknik ve finansal desteklerinden fazlasıyla istifade edildi.

Tarım reformu, Çin kalkınmasının en başarılı uygulamalarından biridir. Bu sayede milyonlarca insan yoksulluktan kurtulmakla kalmadı, bu sayede yaratılan refah, tarımsal sanayii ve kentsel imalat sektörünü tetikleyen güç oldu. Zamanı geldiğinde de (2005- Hu Jintao dönemi) “tarımın sanayii desteklediği” birinci modern ekonomik kalkınma sürecinin tamamlandığı ve artık “sanayinin ve kentlerin kırsal kesimi ve tarımı besleyeceği” yeni bir dönemin başladığı ilan edildi. Tarımsal alt yapıya, karayollarına, demir yollarına, kırsal kesimde okul, hastane inşasına büyük yatırımlar yapıldı. Kırsal ve kentsel kesimler arasındaki gelir uçurumu hâlâ 1/3 oranında kentsel kesim lehine olsa da en azından kanama durdurulmuş oldu.

Çin’in imalat sektöründe kaydettiği ilerlemelerin analizini yapmak daha karmaşık bir iştir ama temelinde küçük ve verimli olmayan devlet işletmelerinin sistemden ayıklanması, özellikle ana sanayi ve hizmet dallarının devlet elinde birleştirilerek oligopol bir yapı içinde birbirleriyle rekabet halinde çalıştırılması yatar. Oysa kalkınmakta olan ülkelerin daha az başarılı olanları, bu tip işletmeleri (petrokimya, demir-çelik, haberleşme, bankacılık enerji ve enerji dağıtım vs.) kodamanlara kaptırır, onların ulusal kalkınma hedeflerine uyumlu çalışıp çalışmadıklarını yeterince denetlemeden daha da zenginleşmelerine göz yumar. Çin, kalkınmakta olan ülkeler arasında devlete ait ticari işletmeleri en verimli ve kârlı biçimde çalıştırmayı becerebilmiş olanlarının açık ara başında gelir. Kamu rantının baş istifade edenidir. Buna karşın Çin özel sektör şirketleri, devlet sektörü şirketlerinin yararlandığı siyasi destekten yoksundur. Bu ayrımcılığın ileride Çin’in ekonomik hedeflerini nasıl etkileyeceğini henüz bilmiyoruz. Bu bilmeyeni aydınlatmak için Çin’de özel ve kamu sektörlerinin ne büyüklükte oldukları ile “özel” ve “kamu” kavramlarının tam olarak ne anlama geldiği sorularının cevaplanması gerekiyor.

Birinci soruya kabaca “yarı yarıya” diyebilirsek de ikincisini cevaplamak zor. Çünkü görünüşte kamu şirketi diye tanımlananların, hisse senedi sahipliği yoluyla çok sayıda küçük ortakları olduğu biliniyor. Devletin elinde bulundurduğu temel sanayi ve hizmet sektörünün yarattığı muazzam kaynaklarla bağımsız imalatçıları destekleyip desteklemeyeceği ve bu yolla ekonominin çoğulculuğa evrilip evirilmeyeceği bir sınav sorusu olarak Çin hükümetinin önünde durmakta. Şimdilik devlet bürokrasisinin kamu sektörünü, rekabetçi bir anlayış ve ihracat disiplini prensipleri doğrultusunda muhtelif desteklerle (teknoloji transferi, Ar-Ge, finans, vergi vs.) ulusal kalkınma hedeflerine yönlendirme konusunda başarılı olduğunu söyleyebiliriz.

Çin muazzam nüfusunu, teknoloji geliştirme yolunda kullanmakta da başarılı. Bunu, ileri teknoloji uzmanı yabancı firmalara piyasasını açarken, teknoloji transferini ve yerli muhteva koşulunu dayatarak yapıyor. Öğrendiklerini geliştiriyor ve kendisi de katma değeri yüksek, ileri teknolojiye dayalı ürünlerin ihracatçısı haline geliyor (Biz nükleer santral, yüksek hızlı tren örneklerini verelim, gerisini size bırakalım) Genel olarak kamu şirketlerinin, tüketici malları piyasasındaki zayıflıkları bilinen bir gerçek. Çin’de de bu böyle. Bu piyasaların gerektirdiği duyarlılık ve esnekliğe Çin kamu sektörü de yeterince ayak uyduramıyor. Kendilerine özgü, uluslararası alanda başarısını tescil ettirebilmiş bir otomobil markası yaratamamaları buna örnektir. Telekomünikasyondan da bir örnek vermek gerekirse, Huawei’den bahsedebiliriz. Şirket, mobil altyapı konusunda ciddi uluslararası başarılar elde etmiş olsa da işin tüketici boyutundaki cep telefonları konusunda henüz kendisini saygın bir marka kabul ettirebilmiş değil (oysa Vodafone gibi uluslararası şirketler için her yıl milyonlarca cihaz üretip satıyor). Bu alanlarda başarılı olmak için yanıp tutuşan çok sayıda özel şirket var ama yukarıda da değinildiği gibi yeterli devlet desteği alamadıklarından çok uluslu rakipleriyle başa çıkamıyorlar. Hâsılı, Çin özel sektörü potansiyelini kullanamıyor.

KDA devletlerinin etkili tarımsal ve sanayi politikaları uygulamasının önemli bir unsuru olan mali yapılanma şekli Çin’in de benimsediği bir şekil. Bu yapılanmanın iki temel direğinden biri, bankaların denetim altında tutulması ve hedefleri ulusal hedeflerle örtüşmeyen özel girişimcilerin eline geçmesinin önlenmesidir. Diğeri ise, yerel ve yabancı sermaye hareketlerinin üzerindeki devlet kontrolüdür. Kredilerin plase edileceği alanları millileştirilmiş bankalar ve kalkınma ajansları saptar. Şu ana kadar Çin’in finans sektörünü yönetim biçimi işe yaradı ama deneyimler gösteriyor ki, yüksek getiri peşindeki mevduat sahipleri ile kurumsal özel girişimciler, finansal denetimlerini delme konusundaki savaşlarını genellikle kazanırlar. Bu realite Çin için dahi varittir. Esas mesele, Çin’in finansal kontrolü elinden kaçırıncaya kadar yeterli bilgi birikimini sağlamayı başarmış olup olamayacağıdır.

Çin’in kalkınmasının bir istisna olmasının nedeni, uyguladığı politikaların orijinalliğinden kaynaklanmıyor. Bunlar zaten, KDA ülkelerinde denemiş, testten başarıyla geçmiş politikalarıdır. Dünyayı sarsan olgu, kalkınmanın, gerek arazi, gerek nüfus açısından bu cesamette bir ülkede gerçekleşmesi ve bunun etkilerinin gezegenin her yanından hissedilmesidir.

Evet, Çin'in kişi başı milli geliri hâlâ 5 bin dolarlar mertebesinde ama ülke neredeyse her alanda dünyanın en büyük pazarıdır ve zengin ülkeler sınıfına katılabilmesi için daha epey büyümesi gerekmektedir. Peki, bu durum yükselişin sınırsız olduğu anlamına mı geliyor? Hiç de değil. Son siyasi gelişmeler pek cesaret verici değil. Çin Komünist Partisi, giderek performansa ve liyakate önem veren yapıdan uzaklaşarak babadan oğula geçen bir prensliğe, akrabalığa dayanan bir yapıya dönüşüyor. Bunu 2012'de ilan edilen yeni politbüroya verilen şekilden anlıyoruz. Böyle bir yapının kendi çıkarlarını öncelemesi ve geçmişte yapılan reformcu yaklaşımları sergileyememesi beklenmektedir. Zor siyasi kararların alınması problem haline gelecektir.

Çin, demografik açıdan da bazı zorluklarla karşı karşıya. Çalışan nüfus giderek yaşlanıyor, toplam nüfus içinde emeklilerin oranı hızla artıyor. 2030 yılına gelindiğinde 300 milyona yaklaşacak emekli sayısı, yeni tasarruf yaratmanın önünü kesip sosyal harcamalar yoluyla mevcut tasarrufları eritmeye başlayacak. Ülkedeki kurumsal ilerlemelerin yavaşlığı, sosyal sürtüşmeleri körükleyecek, bunun da ekonomik bedelleri olacak. Siyasi çoğulculuk, kuvvetler ayrılığı, bağımsız hukuk ve benzeri kavramlar çok geri plânda kalmış durumda. Günümüzde Çin'in izlediği yol onu orta gelir seviyesinde bir ülke olmaya doğru götürüyor. Önde gelen uluslar için ekonomik anlamda bunun korkulacak bir yanı yok ama siyasi anlamda var. 19. yüzyılda Almanya'da ve iki harp arasındaki dönemde Japonya'da olduğunun aksine, askerinin sivilin emrinde olduğu, kozmopolit bir Çin, yükselen bir güç olarak dünya açısından daha az tedirgin edicidir.

SON SÖZLER:

Yalan Söylemeyi Öğrenmek...

Neo-klasik ekonomistler, piyasalara yapılacak siyasi müdahalelerden hoşlanmaz. Onlara göre piyasalar zaten kendi doğalarında var olan etkinlikte çalışır. Fakat tarih bize piyasaların kendiliklerinden oluşmadığını, “yaratıldığını” söylüyor. Faal toplumlarda piyasa, siyasi güç tarafından şekillendirilir, olmazsa bir daha şekillendirilir, tutmazsa bir daha... Japonya, G.Kore, Tayvan ve Çin'de toprak ağalarının arazilerine el konulmasaydı, tarımsal artı değer yaratılamaz, artı değer yarattığı ivme ile sanayileşmeye geçiş sağlanamazdı. Keza, ihracat odaklı sanayileşme desteklenmeseydi, milyonlarca eski tarım işçisi modern ekonomiye kazandırılmazdı. Finansal denetim uygulamaları olmasaydı, ekonomik öğrenme sürecini hızlandıracak fonların sağlanması mümkün olmazdı. Bütün bunların yardımıyla piyasalar oluştu ve rekabet ortamı doğdu. Kalkınma hedefine ulaşma çabaları, bu ortamda karşılık buldu, nafile çırpınışlar olmanın ötesine geçti.

Doğu Asya deneyimleri, ekonomistlere kalkınma ekonomisinin en az iki aşamalı olduğu mesajını veriyor. İlki, eğitim süreciyle ilgilidir. Bu süreç içinde bireyler, dünyadaki akranları ile rekabet edebilmeleri için gereken becerileri öğrenirler, olgunlaşabilmeleri için beslenmeleri, korunmaları ve yarışabileceklerini kanıtlamaları gerekir.

İkinci aşamada verimlilik ekonomisine sıra gelir. Bu dönem, daha az devlet müdahalesini, daha fazla serbestleşmeyi, özgür piyasaları öne çıkarır. Başarıların daha kısa süre içinde karşılık bulması (kâr) hedefine odaklanılmasını gerektirir. Erken gelen bol kâr, yeni yatırımlara akar, büyüme sağlanır.

Temel soru, bu iki aşamanın hangi noktada birleştiğidir. Ekonomistlerin esas uğraşmaları gereken mevzu da bu olmalıdır. Ne yazık ki, “verimlilik” ekonomisi savunucusu neo-klasik ekonomistlerin (genellikle zengin ulusların mensubudurlar) entelektüel baskıları yüzünden, ekonomik kalkınma konusunda dürüst bir tartışma yapılamıyor. Bu nedenle de yoksul uluslar başarıya ancak yalan söyleyerek ulaşabiliyorlar. Bu ülkelerin liderleri kamuya karşı, zenginler tarafından çığırkanlığı yapılan “serbest piyasa” ekonomisi kurallarına biat edeceklerini söylüyor, sonra da dönüp kafalarına göre takılıyorlar. Bir başka deyişle, kalkınıp zenginleşmek için gerekli gördükleri müdahaleci politikaları sürdürüyorlar. Yalancılık yapılmasını tavsiye etmek benim için gerçekten zor ama bazı durumlarda bunun yapılması gerekiyor. Mao, Sukarno ve Mahattir’in yaptığı gibi Batı entelektüel hegemonyası ve onun lideri ABD’nin karşısına dikilip parmağı tehditkâr biçimde onların gözüne gözüne sallamak tam bir delilik. Belki daha akıllıcası, Park Chung Hee, ya da modern Çin’i örnek alarak, serbest piyasa lehine söylemlerde bulunmak sonra da sessiz sedasız devletçilik yolunda işine bakmak.

Japonya, G. Kore, Tayvan ve Çin’in gerçekleştirdiği ekonomik dönüşümlere bir kez daha şahit olabilir miyiz? Büyük ihtimalle hayır! Çünkü yoksul uluslar çiftçilere tarım ve pazarlama destekleri sağlayarak radikal toprak reformları yapmadan, yıllık % 7-10 gibi büyüme oranlarını yakalayamazlar. Bu yöntemler de siyasi gündemden düşmüş gibi gözüküyor. Çünkü Dünya Bankası, 1980’lerden beri mikro finans yöntemlerini savunarak, kırsal kesim yoksullarını sokak tezgâhları kurmaya ve bunlar üzerinden birbirlerine, satın almaya güçleri olmayan malları alıp satmaya teşvik ediyor.

GDA ülkeleri bize, ekonomik dönüşüm istenmiyorsa, nelerin yapılması gerektiğinin öğretisini sunuyor:

- Milyonlarca işsiz köylü ortalık yerde dururken, toprak ağalığı düzenini sürdür ve ölçek tarım sistemine geç,
- İmalat işini çok uluslu şirketler nasıl olsa senin yerine yapıyor. Bu işlere kafayı takma, gayri menkul gibi kaymağı bol bir alan varken, ihracat odaklı imalat sektörünü geliştirecek destekler için parayı harcama,
- Girişimcilerini başıboş bırak, onlar içgüdüsel olarak doğruyu bulurlar. Çağdaş bir ülke görünümüne bir an önce kavuşabilmek için, gökdelenleri dik, bankalarını, borsanı hızla liberalleştir, uluslararası sermaye hareketleri üzerindeki denetimini kaldır.

GDA ülkelerinin politikacıları, bölgenin görece başarısızlığının zeminini işte böyle hazırladılar.

Zengin ülkelerden, yoksul ülkeleri kötü politikacılardan koruması beklenemez. Ancak, kurdukları IMF, Dünya Bankası gibi ekonomik kurumların bu ülkelere tarihi gerçeklerden kopuk, yanlış

tavsiyeleri dayatmasından koruyabilirlerdi. Ne yazık ki, bu yanlış tavsiyeler yüzünden birçok ülke yoksul kaldı ve kırsal yoksulluk şimdi zengin ülkeleri tehdit eden terörü besledi.

Toprak reformu başta olmak üzere, bu kitapta savunulan politikaları uygulamanın kolay olmadığını biliyorum ama bu politikalara sırt çevirmek, yaşadığımız dünyanın durumundan hoşnut olduğumuz anlamına gelir. Güney Asya'ya, Orta Doğu'ya ve Afrika'ya dönüp bir bakın, durumdan memnun olduğunuzdan emin misiniz?